

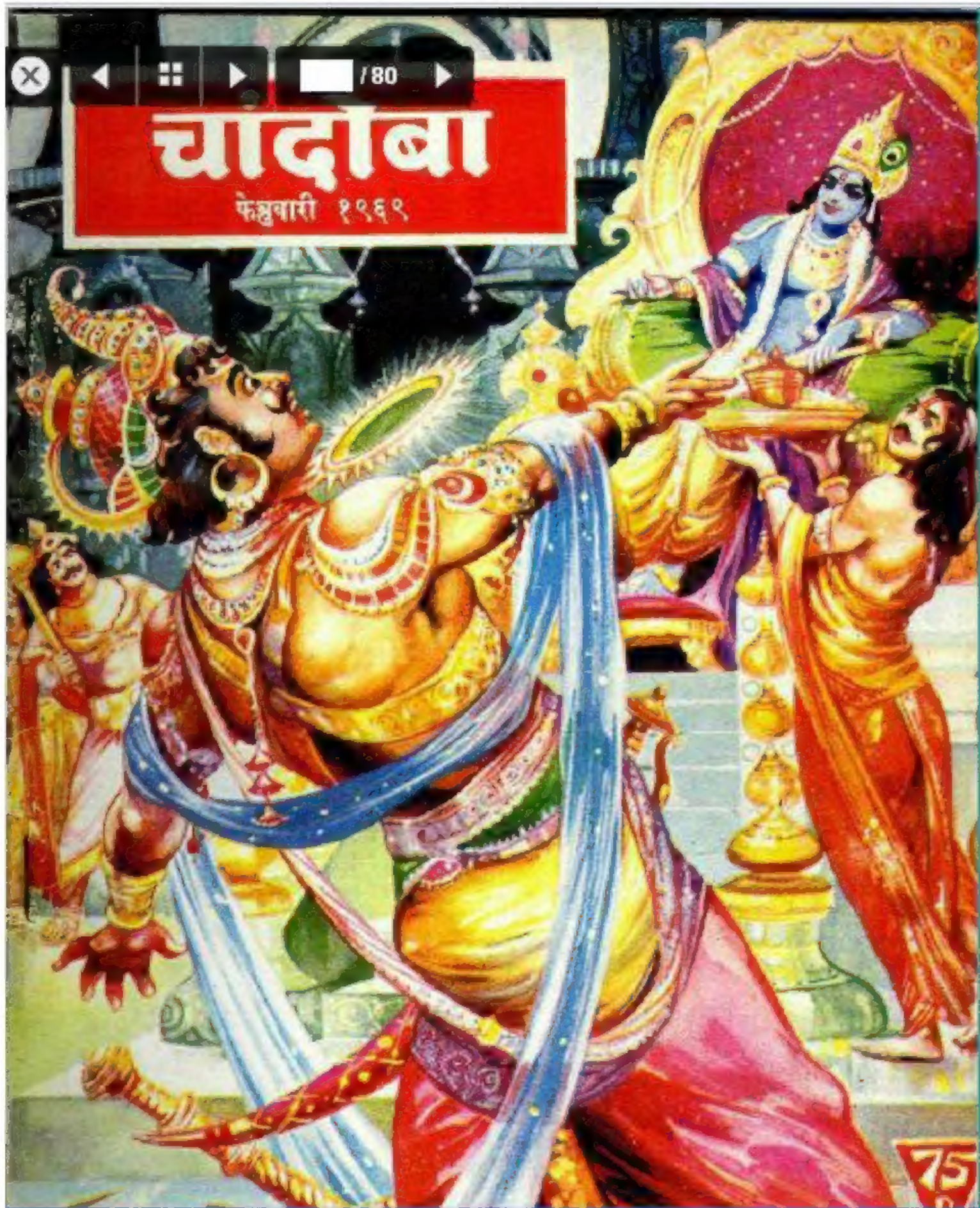

780

चादाबा

फेब्रुवारी १९६९

75

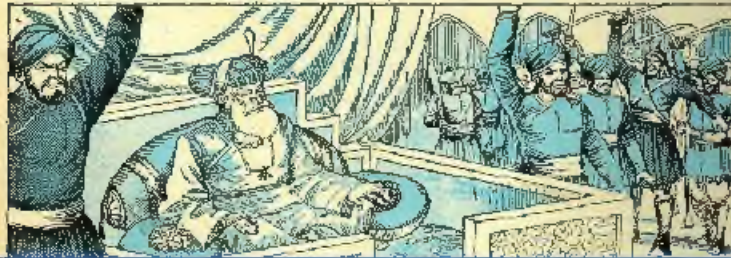
सरकारने बंडखोरांना कडक शिक्षा करून बंड अयशस्वी केले. परंतु १० मे १८५७ या रोजी भीरत येथे शिपायांनी उचड बंडाचे निशाण दुभारले.

मीरत येथे एक इंग्रज सैनिक अधिकारी होता. त्याच्या झाली २२०० गोरे शिपाई होते. त्याने बंडखोरांकडे दुर्लक्ष केले. बंडखोर शिपाई घोड्यावर बसून दुसऱ्या दिवशी उजाडण्याच्या सुमारास दिल्लीला येऊन पोचले आणि त्यांनी दिल्ली शहर काबीज केले. तेथे शोऱ्या सैनिकांनी एक तुकडी देखील तब्बती. तेथे बंडखोरांनी अनेक शोऱ्या अधिकाऱ्यांचा वध केला व घरांनी मोडतोड केली.

दिल्ली शहराबाहेर एक तार आफिस होते. तेथून दोन खिन्नलरांनी तारेने पंजाबच्या अधिकाऱ्यांना बंड झाल्याची बातमी दिली. दिल्लीच्या घस्वागारात

लेफ्टनंट विल्लवी आणि त्याचे जाठ अनुयायी होते. त्यांनी काही दिवस स्वरक्षणासाठी युद्ध चालू ठेवले व घोवटी युद्ध चालू ठेवणे अशक्य वाटले तेव्हा घस्वागाराला आग लावली. त्यामुळे बंडखोरांचे मोठे नुकसान झाले. तरी त्यांनी मोगल बादशाहाच्या महालात प्रवेशकरून दुसरा बहादुरशाह हा भारताचा चक्रवर्ती असल्याची घोषणा केली. त्यावेळी बहादुरशाह हा फार बुद्ध झाला होता व नावापुस्ता मोगल नावशाह होता.

मोगल बादशाहांची राजधानी काबीज करण्यासाठी ब्रिटीशांना फार प्रयत्न करावा लागला होता. त्यासाठी त्यांनी अनेक युद्धे केली व पाण्यासारखा पैसा खर्च केला होता. असे दिल्ली शहर बंडखोरांच्या हाती येण्यामुळे ब्रिटीश शासनाच्या प्रतिष्ठेला फार मोठा धक्का बसला.

सारांश

फार पूर्वी एका देशात एक सुलतान राज्य करीत असे. त्याने स्वतःच्या राहण्यासाठी एक सुंदर महाल बनविला. अतीत व छमराला कोरीव संनमरमरी दगड बसविण्यात आले. रत्ने व माणिक्ये मागवून सुलतानाचे जागो जागी ते वसवून आपला महाल शोभिवंत केला.

तो राजमहाल पाहण्यासाठी दुरदूरून लोक येऊ लागले व महालाच्या सौंदर्याची स्तुती करू लागले. कवींनी तो महाल पाहून स्तुतिपर गीते लिहिली. अशा तऱ्हेने त्या महालाची कीर्ती वाढतच गेली.

त्या महालात सुलतान बीस वर्षे राहला. राहून स्वर्गाचे सुख ते जास्त काय बसणार असे त्याला वाटे. पण त्याला शेवटी तो महाल सोडून जावे लागले. मरणापूर्वी त्याने आपल्या मोठ्या मुलाला मरणशय्येजवळ बोलाविले व महाला-

“हा महाल मी फार हौशीने बांधला आहे. यात मी बीस वर्षे सुखाने राहिलो. अता तू या महालाचे सौंदर्य कसे वाढविता येईल ते पहा. या महालामुळे मला कीर्तीलाभ झाला. तुझी कीर्ति देखील द्वितियेच्या चंदासारखी नित्य वाढो, अशी माझी इच्छा आहे.” असे सांगून सुलतानाने बोले मिटले.

मुलगा पितृभक्त होता. बापाने मरणसमयी दिलेला उपदेश त्याला नित्य आठवे. बापाच्या वाढत्याला शांति मिळेल बशीवाढ या महालाच्या सौंदर्यात करावयाचे त्याने आपल्या मनाशी ठरविले. त्याने महालाच्या चारी बाजूला एक सुंदर उद्यान बनविले. उद्यानात निरनिराळ्या प्रकारच्या वृक्ष वेली लावल्या. कारवांची व्यवस्था केली. निरनिराळ्या ऋतूत निरनिराळ्या रंगाची फुले फळे पाहून सुलतानाच्या मुलाला आनंद

झाला. नंदनवनाला लाज वाटेल असे सुंदर उद्यान होते ते.

मोठ्या सुलतानाने देशाचा व्यापार व उद्योगधंद्यांची वाढ होण्यासाठी जसा प्रयत्न केला होता तसा प्रयत्न मुलाने केला नाही. त्याला ते बमलेच नाही. त्याचे मुख्य लक्ष महालाच्या चारी बाजूला एक सुंदर उद्यान बनविण्याकडे होते. बापाने इतकी कीर्ति मिळविली ती त्या महालामुळेच व आपण देखील त्या महालाचे सौंदर्य वाढविण्यासाठीच बापाने ठेवलेला पैसा खर्च करावा असे मनाची ठरविले होते. व्यापमार्गे वयाची पंचवीस वर्षे पितृवृद्ध फेडण्याच्या

कामी त्याने खर्ची घातली व पन्नासव्या वर्षी एका एकी मरण पावला. मरण समयी त्याने आपला मोठा मुलगा अब्दुल्ला याला बोलवून त्याने त्याला उपदेश केला. म्हणाला-“माझ्या वडिलांनी हा महाल बांधला व अजरामर कीर्ति संपादन केली. मी त्या महालाचे सौंदर्य वाढविण्यासाठी वडिलांच्या इच्छेप्रमाणे एक सुंदर उद्यान बनविले. आता ही परंपरा जिवंत ठेवण्याची जबाबदारी तुझ्यावर आहे. तुझ्या आजोबांनी बांधलेल्या या महालाची कीर्ति अशीच वृद्धिंगत होत रहावी यासाठी तू प्रयत्न करायला, एवढेच मला मुला सांगायचे होते.” असे सांगून त्याने दोळे मिटले.

अब्दुल्ला मुलतान झाला त्या वेळी राज्याचा सर्व खजिना रिकामा झाला होता. अनाभावी महालाची डागडुजी तर दूरच साफसफाई करणे देखील अब्दुललाला असक्य वाटू लागले.

म्हणून अब्दुललाने आपल्या वजिरीचा सल्ला घेतला आणि प्रजेवर नवीन कर लावले. राज्य कारभार अब्दुल्लाच्या वडिलांच्या वेळीच बेताचा होता. त्यामुळे व्यापार व उद्योग धंदे नीट चालत नव्हते. त्यात दुष्काळ पडला व प्रजा गरीब झाली.

Fullscreen 127 16 / 80

सुलतानाने लावलेले कर देण्यास कोणाजवळ पैसेच नव्हते तर कर कोठून देणार?

अब्दुललाला मरणसमयी बापाला दिलेले वचन आठवले व त्याने आपल्या महालाची व बागेची डागडुजी सुरू केली. प्रजेवर कराचा बोजा वाढू लागला. राज्यात अराजकता पसरली.

त्यावेळी राज्यात परदेशातून एक फकीर आला. त्याने प्रजेच्या दुःखाचे कारण विचारून ते दूर करण्याचा मनाशी निश्चय केला. सुलतानाची बुद्धि श्रष्ट माली वाहे. त्याचे दोळे उघडण्यासाठी काही तरी उपाय केला पाहिजे या विचाराने तो राजमहालात

गेला. पाहरेकन्यांजवळ विचारपूस केल्या- शिवाय सरळ राजमहालात प्रवेश केला. फकिराला अडविण्याची हिंमत किंवा साहस पाहरेकन्यात नव्हते.

फकीर भोजनालयाल गेला आणि संपाक्यांना जेवण दाढायला सांगितले. संपाक्यांनी मुकाठघाते त्याला जेवण दाढले. जेवणखाण आटोपल्यावर फकीर मुलतानाच्या क्षोपण्याच्या महालात गेला व पलंगावर जाऊन झोपला. त्याला कोणी विचारले नाही की अडविले नाही.

अब्दुललाला नोकदांकरवी कळले की कोणी फकीर राजमहालात आला आहे. त्याने

चवकशी केली तेव्हा फकीर मुलतानाच्या पलंगावर झोपला असल्याचे कळले. तो तावातावाने पलंगाजवळ गेला. फकिराचा रुबाववार चेहरा पाहून त्याला जागे करण्याची अब्दुल्ला हिमत झाली नाही. तो जागा होईपर्यंत त्याला वाट पहावी लागली. जागा झाल्यावर नम्रपणे म्हणाला—

“फकिरांसाठी आमच्या आजोबांनी एका सुंदर सराय बांधलेली आहे. तेथे कां नाही गेलात आपण?”

“म्हणजे ही सराय नाही का?” फकिराने विचारले.

“नाही. हा बादशाहाचा राजमहल आहे. आमच्या आजोबांनी बांधला, तेव्हा पासून आम्ही वास्तव्य करत आलो.”

“तुझे आजोबा किती वर्षे राहले या महलात?” फकिराने विचारले.

“वीस वर्षे.” अब्दुल्ला म्हणाला.

“तुझे बाबा?” फकिराने पुन्हा विचारले.

“पंचवीस वर्षे!” अब्दुल्ला म्हणाला.

“तू किती वर्षे राहलात?” फकिराने विचारले.

“मी माझ्या जन्मापासून येथेच रहात आहे.” अब्दुल्ला म्हणाला.

“तुझे वय काय?” फकिराने विचारले.

“तीस वर्षे!” अब्दुल्ला म्हणाला.

“तुला शंभर वर्षांचे आयुष्य लाभले तर तू आणखी ७० वर्षे यात राहशील.

बस, इतकीच ना? त्यानंतर पन्नास पाठशे वर्षे तुला मुलगा राहील व त्याच्यानंतर त्याचा मुलगा. मग ही सराय नाही तर काय आहे? या सरायीच्या दुकतीसाठी तू आपल्या प्रजेवर अत्याचार करतो आहेस?”

असे सांगून फकीर उठून निघून गेला.

अब्दुल्लाला ज्ञानवीथ झाला. त्याने त्यानंतर प्रजेच्या हिताचीच कामे केली.

पडकें दुकळ

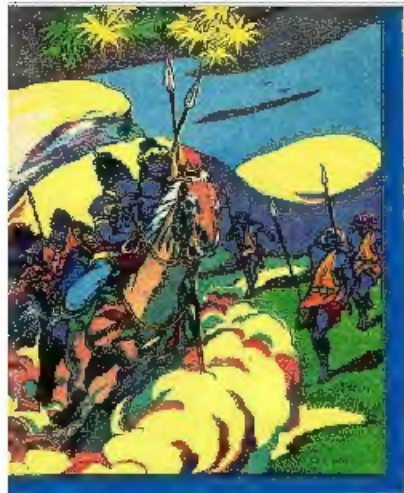
[१२]

[शिखीमुख व विष्णुकेंसरी पुजारी जपूत बसला होता त्या गृहेवजळ पोचले, पण तो गृहत नव्हता. नागमिधाहाला बरोबर घेऊन जोगरावली एक दरी पार करून जात मजनेला पुजारी त्यांना विवसा. शिखीमुख नमरेनी त्याचा पाठवाग गुप्त केला. पुजारीने खोचातील एक खडक शिखीमुखना दाखवून तिकडे पायला सांगितले. पुढे—]

पुढच्या देवळाच्या पुजाऱ्याने म्हटले ते येऊन म्हणाला—“कोण तुम्ही? शिखीमुख ऐकून शिखीमुखला व त्याच्या साथी व नागमल्ली नाही का? शंवर व नाग अनुयायांना राग आला. घाई घाईने जातीची पोरे? तुम्ही भाजे कंदी झाला दरीत उतरल्यावर त्यांना खडकासमोर आहां. तुमचे दोघांचे आईबाप किती नागमिधाडाबरोबर उभा असलेला पुजारी पैसे देऊन तुम्हांला सोडवून नेतात ते मी विवसा. ते त्याच्या जवळ पोचल्याबरोबर पाहणार आहे.”

खडकामागून दहा गोंड ओरडत उड्या मारून पुढे आले. त्यांचा मायक मोड्यावर सगजले शिखी!” असे म्हणत पुजारी बसलेला होता. तो खडकामागून पुढे मोठ्याने खदखदा हसू लागला.

“तो गोंड लुटेऱ्यांचा नायक आहे. वस्ताद लुटेरा आहे, केसरी!” शिखीमुलाने भाला रोखीत विक्रमला सावध केले.

“त्या दुष्ट पुजान्याने टाकलेले आपखी एक जाळे विस्ते आहे हे. बापण सावध राहूले पाहिजे विक्रम!” नागमल्ली म्हणाली.

विक्रमकेसरी विचार करीत उभा राहला नाही. त्याने झडप मारल्यासारखी उडी मारली व घोड्याजवळ पोचून गोंड लुटेऱ्यांच्या नायकाच्या डोक्यात भाला मारला. त्याबरोबर गोंड घोड्यावरून खाली पडला. त्याच्या घोड्याचा लगाम

घटविसी धरून विक्रम म्हणाला-“शिखी! पाहतास काय? येथे थांबायला वेळ नाही. तुम्ही दोघे घोड्यावर बसून पळा. पुजान्याने तुम्हांला दोघांना धरण्यासाठी हे जाळे टाकले होते, हे विसरू नका.” असे सांगून विक्रमने शिखीमुखचे दोन्ही हात धरून त्यासा अवरज्ज्तीने घोड्यावर बसविले व नागमल्ली “नको नको!” म्हणत असतांच तिला उंचलून घोड्यावर बसविले आणि घोड्याला इतक्या जोराने लाथ मारली की घोडा पळू लागला व पाहता पाहता नुप्पीआड झाला.

हे सर्व इतक्या लवकर घडले की पुजान्याला व तेथे त्याच्या गरतीला आलेल्या गोंड लुटेऱ्यांना काय करावे हे ठरवायला सुद्धा वेळ मिळाला नाही. गोंड लुटेऱ्यांचा नायक कण्ट एका बाजूला पडला होता. तो ओरडून आपल्या अनुयायांना म्हणाला-“पाठलाय काय त्यांचा. अजब घोर, आणि पकडा त्या दोघांना. येथे मागे आहेत त्यांच्या समाचाराला मी व पुजारी आहोय. पाहता काय? पळा, घरा त्या दोघांना.”

चार पाच गोंड घोड्यांच्या पाठी मागून पळू लागले. पुजारी त्याचा दाब फसला

म्हणून चिडून जाऊन दास ओठ चवोत ओरडू लागला-“त्या विक्रमकेसरीला पकडा. त्याचा बळी घेऊन आज मी शिथिलेवरी देवीला नुप्पकरीन. बळी लायला याच्याहुन जांगला मनुष्य कोटून मिळणार? जांगली सक्ती मिळाली आहे. ही सक्ती थालवू नका का पुढे!”

विक्रमकेसरीने आपल्या तिघां अनुयायांना सावध केले आणि एक एक पाऊल मागे टाकू लागला. गोंड लुटेरे त्यांना दकडण्यासाठी पुढे सरसावले.

“गोंड नायका! तुझ चुकले बंध! तू पन्नास साठ जणांना बरोबर घेऊन बायला पाहिजे होतेस. तुला खात्रीने यश मिळाले असते. हा विक्रमकेसरी असा सहजी हाती घेणारा नाही. हा जखमी होऊन साली पडला तरच याला पकडता येईल. जखमी माणसाचा बळी शिथिलेवर देवीला आवडत नाही. म्हणून आतां याचा नाद सोडया आणि आपण आपल्या निवासस्थानी जाऊया.” पुजारी म्हणाला.

“पुजारी, धनी! वे पहा, तो माझ्या अनुयायांना त्या सडकांच्या सभोवती कसा पळवून दमवून सोडीत आहे तो. तुम्ही त्यांना सुद्धा शिखीमुख व नागमल्लीकडून एक काम करा का? तुम्ही संतप्रयोग धरून बाणण्यासाठी त्या बाजूला पाठव.”

कसून त्याने हात पाय कां नाही बांधून टाकीत? फुकटची मेहनत तरी बांचेल. मगाने काम चालण्यासारखे असेल तर तेथे शक्तीचा प्रयोग फुकट आहे.” गोंडांचा नायक म्हणाला.

ते ऐकून स्मित करून पुजारी म्हणाला-“काम म्हणतोस गोंडनायका? मी याच्या सारख्या मूर्ख दुष्ट माणसासाठी आपली संतशक्ती व्यर्थ खर्ची घालू? तो खुळेवणा ठरेल. म्हणून मी सांगतो ते आता कर. तू आपल्या अनुयायांना परत बोलाव, नाहीतर त्यांना सुद्धा शिखीमुख व नागमल्लीकडून एक काम करा का? तुम्ही संतप्रयोग धरून बाणण्यासाठी त्या बाजूला पाठव.”

"अली आपली जामा, पुजारी घनी!"

असे हांगून गोंड नायकाने वरपणे पुजाऱ्याला नमस्कार केला व थोड्याशा निराशेनेच विक्रमकेसरीला धरण्यासाठी गेलेल्या आपल्या अनुयायांना परत येण्यासाठी हाक मारून बोलावू लागला. ते ऐकून त्याचे अनुयायी विक्रमकेसरीच्या हाती जखमी झालेल्या आपल्या एका साथी मित्राला खांद्यावर उचलून घेऊन आले.

"पुजारी क्ती! आता आम्ही आपल्या गगनचुंबी मुहेत पातो. माझे अनुयायी शिखीमुख व नागमल्ली दोघांना घेऊन तक्को तेथेच घेऊन येतील, आपण सुडा

थोडा वेळ विथांनी घ्यावी." गोंड नामक म्हणाला.

"ठीक, जाऊ या. पण मला एक शंका वाटते. तुम्हें अनुयायी त्या दोघांना एकडू वकतील का? मी या प्रवेजात आलो तेव्हा गमून एक न एक विघ्न माझ्या कामात येत आहे. माझा एक देखील यत्नस्वीपणे पार पडला नाही. किथ्थ पर्वताच्या दक्षिणेकडील भागात शिथिलेश्वरी देवीच्या प्रभाव कमी असावा असे वाटते." पुजारी हातात होऊन म्हणाला.

"असेल, पुजारी प्रभू! आपल्याला या भाकडांशी काय करावचे आहे? चला आपण सगळे बहुपुत्र पर्वताच्या खोऱ्यात जाऊ या उडत उडत. मी पुढे उडत जाऊ का उडत?" असे म्हणत नागगिषाड हात धर करून उडण्यासाठीच जणुकाही हातवू लागला.

पुजाऱ्याने नागगिषाडाच्या मानेवर हात ठेवून त्याला डकलले व म्हणाला—"उडायचे नाले तरी काळ वेळ पाहून उडाये लागते, मुखे! ही वेळ कामळघांनी उडण्याची आहे. गिषाडे या वेळी उडत नसतात. जमिनीवरच ती राहतात. आता तोंड बंद कर आणि गुपधुन माझ्या पाठी

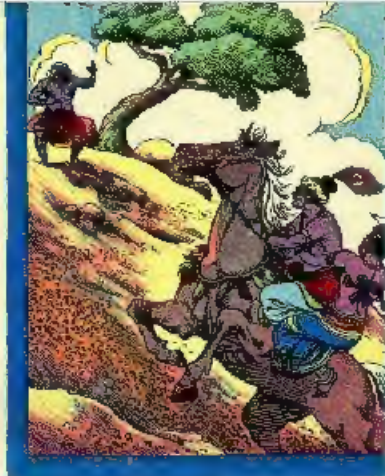
मागून घे." असे सांगून पुजारी चालू लागला.

गोंड नायकाबरोबर पुजारी इतर गोंड व नागगिषाड चालू लागले. त्याच वेळी विक्रमकेसरी व शबर शिखीमुख व नागमल्ली घोड्यावरून गेले होते त्या बाजूला खोऱ्यात भावत निघाले. विक्रमकेसरीला दुसून घोड्यावर बसलेले शिखीमुख व नागमल्ली चांगले दिसत होते. त्यांच्या पाठीमागून पळणाऱ्या गोंड मुढा त्याला दिसले.

घोड्यांना त्या लडकाळ उंचमखल जमिनीवरून जोराने पळता येत नव्हते गोंड त्यांना माठण्याचा शिकस्तीचा प्रयत्न करीत होते.

विक्रमकेसरीने ओरडून शिखीमुखला व नागमल्लीला धीर दिला. म्हणाला—"आम्ही खाली तुझ्या मदतीला. पुजारी व गोंड नायक पळत गेले." असे सांगून तो व त्याचे शबर साथी घावू लागले. परंतु त्यापुर्वीच दोघे तिघे गोंड एका खडकावर उडी मारून मधल्या वाटेने घोड्याच्या वाटेवर जाऊन उभे राहले.

शिखीमुखने तलवार उपसूड व नागमल्लीने आला फेकून त्यांना जखम देऊ दिले नाही. दोन मिनिटांनी शिखीमुखने

घोड्याला चळविले व खोंगर चढू लागला. त्याला विक्रमकेसरीचा आवाज चांगला ऐकू येत होता. त्याला वाटले की त्याच बाजूने विक्रमकेसरी त्याच्या मदतीला येत असावा.

शिखीमुखने घोडा चळवल्याबरोबर गोंड दाळ्या बाजवून व ओरडून घोड्याला थाबरवून सोडण्याचा यत्न करू लागले. तो ओरडा ओरडा ऐकून घोडा विचकला व मागच्या पायावर उभ्या राहून खेकाळू लागला. आता आपण खाली पडणार हे ओळखून नागमल्लीने त्यापुर्वीच समोरच्या गोंड लुटेऱ्यावर नेम घेऊन भाला फेकला.

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

24 / 80

जाऊ लागला. ती शहरात चौडावर येऊन
आदळणार हे पाहून थोडा भाग फिरला.
त्याचा पाय एका दगडावर पडला व झोक
जाऊन ती जमिनीवर पडला व पाठी-
वरच्या दोघां स्वारांसकट शहरात खाली
जाऊ लागला. शिखीमुख व नागमल्ली
घोडघाला- कायलेल्या धर्याने खाली
पडले व थोडे डोंगरावरून खाली चमरात
आऊ लागले.

गोंड ते दृष्ट पाहून आनंदाने उबचा
साहज ओरडू लागले-“पकडा, घरा
त्यांना! पाहून जाऊ देऊ नका.” असे
ओरडत ते जवळ येऊ लागले. परंतु
विक्रमकेसरीने ते जवळ पोचण्यापूर्वी देव
धरून एका माणूस एक शीर घेतले. एक
गोंड तीर लागलाच खाली पडला. तोपयंत
शिखी उठून उभा राहला होता. त्याने
समीरण्या एका गोंड लुटेऱ्याला काप मारून
खाली पाडले व त्याच्या हातातला भासा
हिसकावून घेतला.

तिकडे नागमल्ली घोडघावरून खाली
पडल्यावर बेसुद्ध झाली. तिला उचलून
घेऊन दोन गोंड पळू लागले. इतर गोंड
काही वेळ शिखीमुखशी बुड करीत राहले.
इतक्यात विक्रमकेसरी व शहर जवळ येऊ

बाहेरचा

लागलेले पाहून ते साऱ्या दरीत पडून गेले आणि लडकाआड पडतु दृष्टीआड आले.

शिखीमुख व विक्रमकेसरी दोघांनी पळल्यानस गोंडांचा पाटलाक केला. परंतु शिखीमुखला थोड्याचवेळन साऱ्या पडल्यामुळे पळणे जड वाटू लागले. तो पर्यंत विक्रमकेसरी त्याच्या जवळ येऊन पोचला.

"विक्रम! आपल्या गोंडांचा काळे फांसले गेले इथ! आपण नागमल्लीचे रखण करू शकतो नाही ही मोष्ट कळल्यावर तिचा आपण नव्हे, तर माघें बाबा सुद्धा मला मजोर उधा घाहू वेणार नाहीत. आणून गोंड लोकांशी चार हात केव्हाशिवय नागमल्लीला सोडवून आपणच राखू नाही. तू शहरांच्या वस्तीत जाऊन वहावील जणांना मर्तीला बोलावून घेऊन घे. मी त्या कुण्याचा माल घेत जातो. ते नागमल्लीला फोटे वेऊन आत घाहेत हे पाहणो." शिखीमुख विषयक म्हालाला.

विक्रमकेसरीला ते बरोबर वाटले नाही व तो काही बोलणार होता. परंतु शिखीमुखने त्याला बोलू दिले नाही. म्हणून नादलाजाने विक्रमने एका जवरात्या शिखीमुख जवळ रहायला सांगितले व दोघां शहरांना बरोबर येऊन शहराच्या वस्तीकडे गेला.

शिखीमुख गोंडांच्या माजलांच्या खुला पहात अर्धा तासाने गोंगराच्या पायथ्याची असलेल्या एका जंगलात पोचला. त्याला साडीत कितीक लोक मोठमोठ्याने जोरदार असलेले दिसले. त्याने आपल्या साडी जवरात्या सावरण केले व आपली पाहून न देण्यास खूप केले. नंतर स्वतः उठून एका झाडावर चढून त्याने साडी पाहिले. झाडीत एका जागी बापाचा पिजरा होता. गोंड नागमल्लीला उचलून तिफडे नेत असलेले दिसले.

(पुडीन मोष्ट पुडीक, जंफी)

अज्ञातशत्रु

विक्रमादित्याने लहू लोका नाही. तो गुहा श्राडाजवळ गेला प्रेत खांद्यावर पाहून घेतले व नेहमीप्रमाणे मीनपणे समधानाच्या विषमने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला केताळ त्याला म्हणाला—"राजा! तुला पाहून कदाचित लोकांचा पाटेल फी भू असमर्थ आहेस. पूर्वी कलिंग देशाचा राजा अज्ञातशत्रूला पाहून असाच घमात पडला होता. तुला ही राणीची बेट कंटाळणारी वाटू नसे म्हणून मी अज्ञातशत्रूची मोष्ट सांगतो. ऐक." असे म्हणून केताळ मोष्ट मागू लागला.

कार पूर्वी एक काळुष्य वंशी राजा राज्य करीत असे. तो सुवीर, शांत स्वभावाचा एक प्रजावत्सल राजा होता. त्याच्या मनाला कधी राग जोम शिवला नाही. तो उदार व दयाळू होता. अपराध्यांना बंड देणे हे राजाचे कर्तव्यच आहे. म्हणून तो

वेताळाच्या गोष्टी

कर्तव्य म्हणून अपराध्याला शिक्षा करी. परंतु अपराध जेवढा असेल तेवढीच शिक्षा करी. स्वतः अपराध्याला बुद्धा या गोष्टीची जाणीव होत असे की राजा कधी जम्यावाने पास निष्ठा देणार नाही. ते राजाने केलेली शिक्षा आनंदाने कबूल करीत. म्हणून त्याला लोक अजातशत्रु म्हणू लागले.

अजातशत्रूच्या राज्याला लागून कलिंग देशाचे राज्य होते. कलिंग देशाचा राजा दुष्ट, अहंकारी व परक्याचे वैभव पाहून हेवा करणारा होता. त्याची प्रजा पण सुखी नव्हती. राजाच्या अत्याचाराला भिडून

पंडित, विद्वान व कवि कलिंग देश सोडून अजातशत्रूच्या आश्रयास येऊन राहू लागले. कारागीर पण अजातशत्रूच्या राज्यात येऊन राहू लागले. त्यामुळे अजातशत्रूच्या राज्याची भरभराट होऊ लागली. हे सवै पाहून कलिंग देशाच्या राजाचा राग अजातशत्रूवर वाढू लागला. कोणी अजातशत्रूची स्तुती केली की कलिंग राजाचा वैषम्य भडके. त्याने अजातशत्रूच्या राज्यावर आपले सैन्य पाठवून हल्ले करायला सुरुवात केली. परंतु अजातशत्रूची प्रजा त्याचे हल्ले परतवून लावी. अशातून कलिंग राजाचा तो प्रयत्न देखील फुकट गेला.

पुढे कलिंग राजाने अजातशत्रूच्या राज्यावर स्वारीच करण्याचे ठरविले. त्याला वाटत होते की अजातशत्रु प्रजावत्सल व दवाळू राजा आहे. त्याच्याकडे सैन्यबळ नसणार. कारण त्याने कधी दुसऱ्याच्या राज्यावर स्वारी करून ते राज्य जिंकल्याचे त्याने ऐकले नव्हते. अशा असमर्थ राजाच्या राज्यावर स्वारी करून ते राज्य आपल्या राज्याला जोडाने असा विचाराने त्याने स्वारी केली.

अजातशत्रूला त्या गोष्टीचे आश्चर्य वाटले. कारण कलिंग राजाने पूर्वी कधी

पत्र पाठविले नव्हते किंवा राम दर्शविला नव्हता. मग अज्ञान व स्तारी करण्याचे कारण काय, अजातशत्रूला कळले. पण कलिंगराजाला वाटत होते तथा अजातशत्रु असमर्थ राजा नव्हता. त्याने प्रजेला आपापली सत्त्वास्ते येऊन युद्धास राज होऊन येण्यास कळविले. राजाच्या हाकेला प्रजा धावून आली व शत्रूला तोंड देण्यास सज्ज झाली.

कलिंगराजा सैन्य राण्यांत शिरला. अजातशत्रूच्या प्रजेने भारीबाजूनी त्या सैन्याला कोंडीत घेरले. सैन्याचा वागागोटा जवळ केला. कलिंगदेशाचे सैनिक आपल्या राजापासून असंतुष्ट होते. ते आपल्या राजाच्या विरुद्ध उलटले. शेवटी कलिंग देशाचा पूर्ण पराभव झाला आणि स्वतः राजा कैद झाला. त्याला अजातशत्रूसमोर आणून उभे करण्यात आले. तो मान खाली करून उभा होता.

अजातशत्रूने आपल्या सरदारांचा सल्ला घेतला की कलिंगराजाला कोणत्या प्रकारची शिक्षा द्यावी. काही सरदारांचे म्हणणे पडले की त्याचा शिरच्छेद करून त्याचा काटा कापण्यास मोडून टाकावा. काहींनी असा सल्ला दिला की त्याचे दोळे फोडून त्याला

सादून द्यावे. आणखी काही जणांनी त्याच्या शिराचे तुकडे करून ते कुत्र्या मांजरांना खापला घालावे असा देखील सल्ला दिला.

सर्वांचे म्हणणे शांतपणे ऐकून घेऊन राजा म्हणाला—“त्याला बंधनमुक्त करून आद्यपूर्वक स्वदेशी पोचते करा. राजाचा उदार स्वभाव सरदारांना माहीत होता. म्हणून कोणी काही बोलण नव्हती. कलिंगच्या राजाला त्याच्या राज्यात सुखरूप पोचविण्यात आले.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—“राजा! मला हे कळत नाही की कलिंग राजा अजातशत्रूचा एकमेव शत्रू होता.

त्याला ठार करून त्याचा काटा कायमचा दुर करण्याचे सोडून त्याला त्याने सोडून कां दिले? त्याला आपल्या 'अजातशत्रू' या जयाधीचा मोह होता म्हणून? की कलिंग-राजा मैत्रीचा व्यवहार केल्यास मित्र होईल म्हणून? या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असून तु दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुल्या डोक्याची शंभर छकले होऊन तुल्याच पायावर लोटू लागतील."

विक्रमादित्य म्हणाला—"अजातशत्रूने कलिंगच्या राजाला सोडले त्याची कारणे हीच होती असे म्हणणे बरोबर होणार नाही. कारण कलिंगचा राजा त्याचा एकमेव शत्रु होता हे म्हणणेच मुळात बरोबर ठरणार नाही. कारण अप्रगट शत्रु केव्हा व कोणत्या परिस्थितीत डोके धर काढतील हे सांगणे कठिण आहे. शिवाय कलिंगच्या राजाची मुले व नातवंडे वैर मनात बाळणार नाहीत असे थोडेच आहे.

कलिंगराजाच्या वधाने त्यांच्या मनात सुडाची भावना वाढेल व ते संधीची वाट पहात राहतील. मंतर कलिंगराजाला सोडून दिल्याने अजातशत्रूचे नुकसान काहीच होणार नव्हते. कारण कलिंगराजाचे फार नुकसान झाले होते. एवढे मोठे सैन्य उभारून कुठ्ठा अजातशत्रूच्या राज्यावर स्वारी करण्याचा विचार त्याच्या मनात झाला सुद्धा नसता. त्याने आपल्या वारसांना सुद्धा स्वारी करण्यास सांगितले नसते. कारण अजातशत्रूच्या उपकाराच्या भारा-खाली त्याला कांकावे लागले होते. पर व अशाच कारणास्तव कलिंगराजाला अजातशत्रूने सोडले असावे. तसे करून त्याने आपली अजातशत्रू उपाधि साधक असल्याचे एण साबित केले."

अता तऱ्हेने राजाचे मौत भंग होताच वेताळ प्रेतस्वह नाहीसा झाला व झाडाला जाऊन लांबकळू लागला. (कल्पित)

वेडे पिर

इगदाद येथील वेड्यांच्या दवाखान्यात दोघां वेड्यांची परस्परांशी फार मैत्री होती. त्यांच्या पैकी एक श्रीमंत होता. परंतु व्यापारात आपले सर्व घालवून वेसल व त्याला वेड लागले. दुसरा नामला शिकला सवरलेला होता. त्याच एकीवर प्रेम होव. पण तिने त्याच्याशी लग्न केले नाही म्हणून त्याला वेड लागले होते.

श्रीमंत वेडा रोज तुरुंगाच्या अधिकाऱ्याकडे पारि व विनवण्या करी की त्याच्या वैरी व्यापाऱ्यांनी कट करून त्याला वेड लागले असे जाहीर करून त्याला वेड्यांच्या दवाखान्यात आणून सोडले, मी वेडा नाही. मला घरी जाऊ द्या." परंतु त्याच्या विनवण्याकडे कोणी लक्ष दिले नाही.

एकदा तो मनुष्य दवाखान्याच्या आत्रा-राच्या भिंतीवर बघून असला व बौड्या-

सारखा "चल चल" असे त्या भिंतीला म्हणू लागला. दवाखान्याच्या अधिकाऱ्यांना वाटले की हा जर जमिनीवर पडला तर जागच्या जागी मार होईल. म्हणून त्यांनी त्याला खाली उतरविण्याचा पुष्कळ यत्न केला. पण तो भिंतीलाच घोडा समजून "चल चल" म्हणत होता.

इतक्यात त्याचा मित्र तेथे आला व अधिकाऱ्याला म्हणाला—"मला तुम्ही घरी जाऊ दिले तर मी आपल्या मित्राला खाली उतरवून दाखवीन."

अधिकाऱ्याने ती अट मान्य केली. त्या वेड्याने एक मोठी कातरी आणून आपल्या श्रीमंत वेड्याला दाखविली व म्हणाला—"ही पहा मी ही भिंत कातरून टाकतो. तू खाली पडशील."

भिंतीवर बसलेला श्रीमंत वेडा आपल्या मित्राच्या हातातली कात्री पाहून म्हणाला-

"बाब रे! मला उमर देखील की नाही? सारखेच स्नान करून काही लोक कशींवर मग टाक कातरून पाहिजे तर!" असे घोरत पडलले त्याला दिसले त्याला पण सांगून तो घाईघाईने खाली उतरला दवाखान्याच्या आधकाऱ्याने त्याला धरून कोठडीत टाकले व दुसऱ्या वेड्याला सोडले. तो घरी निघून गेला.

* * *

वेडे फक्त वेड्यांच्या दवाखान्यातच असतात असे नाही, दवाखान्याबाहेर देखील कित्येक वेडे पीर आढळतात

मुल्ला नासिरुद्दीन नावाच्या एका माणसाने एकदा एका सार्वजनिक स्नानागारात जाऊन खूप स्नान केले त्याच्या-

सारखेच स्नान करून काही लोक कशींवर घोरत पडलले त्याला दिसले त्याला पण झोप आली परंतु त्याला एका गोष्टीची शंका वाटली त्याच्या मते झोपल्यावर कदाचित ती कोण हे ओळखता येणार नाही म्हणून तो खुणेसाठी एक लहानशी मुरई कमरेला बांधून झोपला

शोड्या वेळान झोपलेल्या लोकांपैकी एकाची झोप मोडली मुल्ला नासिरुद्दीनच्या कमरेला मुरई बांधलेली पाहून त्याचे मन त्या मुरईवर गेलं त्याने ती मुरई काढून घेतली व आपल्या कमरेला बांधून ठेवून झोपला

मुल्ला नासिरुद्दीनची झोप मोडली तेव्हा त्याच्या कमरेला मुरई उबडती, ती दुसऱ्याच्या कमरेला बांधलेली होती म्हणून त्याने त्या माणसाला जागे करून विचारले- 'काय हो मी मीच असेन तर माझ्या कमरेची मुरई कोठे गेली? तुम्ही मी असाल तर मी कोण?'

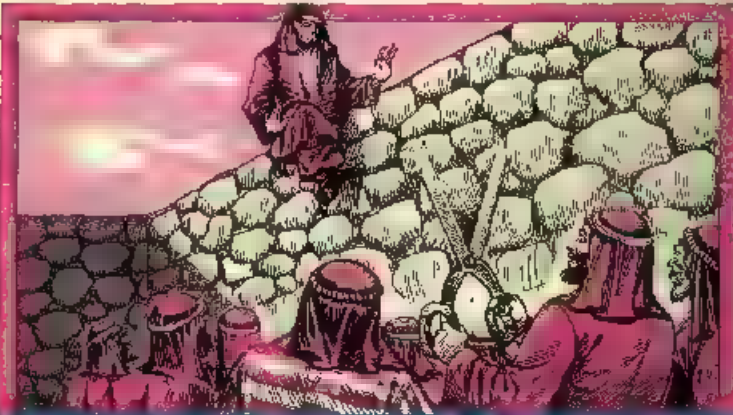
* * *

इराण देशातला एक जमीनदार घोड्या- वर बसून कोठे तरी जात होता त्याला नोकर घोड्याच्या धुड पुढे घावत होता सध्याकाळच्या सुमारास ते एका गावी येऊन पोचले त्यांनी रात्री काम पुन्हा

विश्राम घेण्यासाठी एका जागी उतरण्याचे ठरविले.

दोघांचे खाणेपिणे झाल्यावर अमिनवार नोकराला म्हणाला- "दिवसभर पळत राहून तू झमला असशील म्हणून तू मध्यरात होईपर्यंत झोप मी पाहूरा देतो मी तुला मध्यरात्रीच्या सुमारास जागा करीन व नंतर मी झोपेत तू उजाडेपर्यंत पाहूरा दे"

त्याप्रमाणे नोकर झोपला मध्यरात होईपर्यंत थालक जागा राहून पाहूरा देत होता नंतर नोकराला जागा करून म्हणाला- "आता उजाडेपर्यंत पाहूरा देण्याचे काम तुझ" असे सांगून तो झोपला

जनळपासच्या गावातले मजूर काम काढायला आले चंद्र कोष्टीपण कुठळ फावडे घेऊन आला. त्या बयोवृद्ध गृहस्थाने मजुरांनी भराभर काम करावे या साठी जाहीर केल की तलाव खणण्यासाठी जी जागा निवडण्यात आली आहे, तेथे खणत असता कोणाला काही ठेबा सापडला तर तो त्या मजुराच्या घालकीचा मानला जाईल. त्यावर दुसऱ्या कोणाचा अधिकार मानण्यात येणार नाही. पाहू या कोणाच्या नशिवात काय लिहिले आहे ते”

ते कळल्यावर मजुरांनी उत्साहाने कामाला सुरवात केली. काम करीत असता

चंद्र कोष्टीपाला एक गोष्ट सुचली रात्री घरी गेल्यावर तो त्या भयल्याला लांगला त्याने ती गोष्ट स्वतःच्या बायकोला शुद्ध सांगितली नाही

त्यान एक जुना तोंड्याचा हुंडा घेतला थ त्यान लापरे भरून हुंड्याचे तोंड घेता लावून बंद केले आणि रात्री एका जागी तो हुंडा नेऊन पुरून ठेवून विला आणि घरी येऊन झोपला

दुसऱ्या दिवशी मजूर कामाला चालू त्याच्या बरोबर चंद्र पण आला त्यान भांड पुरून ठेवले होते त्याच्या अवळप्यास खणायला सुरवात केली. खणत असता खण्ण असा आवाज आला बाजूला उभे असलेले मजूर ओरडले-“अरे चंद्र! सोन्याचा ठेबा दे ठेबा!” सर्व मजूर गमत पाहण्याला जमा झाले. चंद्रने माती बाजूला सारून हुंडा बाहेर काढला

“बाला म्हणतात नशीब! चंद्र उघड तर हुंड्याचे तोंड! पाहू तर पा आत काय आहे ते” मजूर म्हणाले तलाव खणण्याची जबाबदारी ज्या बयोवृद्ध गृहस्थाने स्वतःवर घेतली होती त्याला पण भांड्यात काय आहे हे पाहण्याची इच्छा होती पण चंद्र म्हणाला-

‘देवान विलला हा’ ठेबा देवाची पूजा केल्या शिवाय उघडून पाहणे बरोबर नाही. मी ग्रहशांत करून एक ब्रह्मभोज देईन व नंतर हा हुंडा उघडून पाहीन.’

“अरे बाबा! तुम नशीब उघडलं जा घरी कशाचा मजुरी करतोस आता?” तो बयोवृद्ध मनुष्य म्हणाला

चंद्र हुंडा घेऊन घरी आला. हुंडा घरात ठेवून स्वस्थ झोपी गेला.

पण दुसऱ्या दिवशी पुन्हा तो कुठळ फावडे घेऊन तलाव खणण्याच्या कामावर आला तेव्हा त्या बयोवृद्ध मनुष्याने विचारले-“काय दे तुझे दारिद्र्य गेलं. आता कशात मजुरी करतोस रे?” इतर मजुरांनी पण त्याला तेच विचारले

तेव्हा तां म्हणाला-“काय सांगू हो? मी भेटणीना विचारले की चांगलासा मजूरन पाहून सांगा त्यांनी माझी कुडळी पाहिली व म्हणाले-‘उघा घडीला हा हुंडा मिळाला ती वेळ व कुडळी या वरून हुंडा उघडायला निदाम तीन वर्षे लागतील कारण ब्रह्मशांत करावी जाभेल व असदान पण करावे लागेल या सर्वाला मी कोडून आणू पैसे’ म्हणून मला पैसे मिळवूनच ब्रह्मशांत करावी लागणार.

आणखी तीन वर्षे पोटाची खळगीपण भरली पाहिजे ना?’

प्रत्येकाला त्याच्याबद्दल सहानुभूती वाटली. तो कुठळ फावडे घेऊन काम करीत होता वण प्रत्येक त्याचा आबर करी. कारण तो तीन वर्षांनी श्रीमंत होणार होता. चंद्रला मिळालेल्या गुप्त हुंड्याची गोष्ट त्याच्या नातेवाईकांना पण कळली. ते त्याला भेटायला आ त्याचे अभिनवन करायला बावले. काहीजण म्हणाले-“नशीबवानाला कोणत्या गोष्टीची कस-तरता? देवच पाठीराखा असल्यावर सर्व जण उलटले तरी मिण्याचे काय कारण?

आम्हाला किती आनंद झाला म्हणून सांगू? तू पोटासाठी मजुरी करणे बरोबर नाही."

चंद्र म्हणाला—"तुम्ही म्हणता तें सधें बरोबर आहे? पण या टीचर पोट्याची खळगी भरायला काही मार्ग हवा की नाही तोच बघें त्या हुड्याच्या हात पावता घणार नाही, असे भटजींचे म्हणणे आहे. माझे माग नावुस्त झाल्यामुळे बंद पडले आहेत, ते दुस्त केले तर पुन्हा घंटा चालू होईल, निवाम एक हजार रुपय तरी नवीन काम सुरू करावया लागतील."

"कधी काळी आम्ही अगमच्याकडे गेले नाहोत म्हटले म्हणजे आमच्याकडे कधीच पैसे नाहोत असा त्याचा अर्थ नाही, आम्ही करतो पैसांची व्यवस्था व तू ही मजुरीची कामे बंद कर."

चवूत 'मको मको' म्हणता असता त्याच्या दोघां निचा नातलगानी प्रत्येकी चार पांचशे रक्कम दिली व हजारच

नव्हे तर दीड घोन हजार रुपये चवूला मिळाले त्याने जुने भाग दुस्त करण्या-एवजी नवे मागच विकत घेतले आणि निरमिराळ्या प्रकारचे कापड विणायला सुरवात केली. त्याने दुसऱ्याच वर्षी आपल्या नातलगाने कर्जे फडकले घोन वर्षांत त्याच्याकडे पुष्कळ पैसे जमा झाले व त्याचा घंटा चालू लागला.

हुंडा उघडण्याचा मुहूर्त जवळ आला. सर्व नातलग व मित्रमंडळी जमा झाली बाह्यांनी संनम्र होऊन. ग्रह्यांत झाली व ग्रहभोज सात्पावर मोठ्या समारंभाने हुंडा उघडण्याचा विधी झाला. परंतु हुंड्यात सापराचे तुकडेच मिळाले.

जे लोक चैन करण्याच्या हेतूने आले होते त्यांना निराश व्हावे लागले.

चवूने केलेली खुशी यशस्वीपणे पार पडली जग असे आहे' असे समजून माणसाने बागावे हा घडा त्याने घेतला

पाण्याची किंमत

सिरपुर नावाच्या गावी विजयेंद्र नावाचा एक राजा राज्य करीत नसे. सिरपुरच्या चारी बाजूला वाट जंगल व दार होते त्या प्रदेशात भिल्ल जातीचे लोक रहात असत.

भिल्ल जातीचा नायक वर नर्पे विजयेंद्र राजाकडे जंगलातली कोणती तरी उत्तम वस्तू भेट म्हणून पाठवीत असे. ती भेट तशी भूत्यवान नसे पण भिल्लाच्या राजभक्तीचे एक चिन्ह म्हणून त्याचे महत्त्व होते.

वर वर्षांप्रमाणे त्या वर्षी भिल्ल भाय दान दिवेली भेट घेऊन सुमंग नावाचा एक भिल्ल राजभक्तीत आला. राजाने त्याला दरवारात बोलावून त्याचा यथा-योग्य सत्कार केला. सुमंगने बाजूच्या काड्यांच्या एका सुंदर करडीतून एक झाकण असलेला बांबूचा पेला भक्तिपूर्वक राजाला सादर करून नमस्कार केला.

सधें दरवारी त्या भल्यात काय आहे हे औत्सुक्याने पत्त होतं. राजाने पेला घेऊन त्याचे झाकण काढले व मोठ्यान हसत पेला डलटा केला, त्यात पाणी होते ते जमिनीवर साडले.

राजा सुमंगकडे वळून म्हणाला— तुझ्या घन्याचे डोकं फिरले तर नाही ना? त्याला जाऊन सांग असला निरर्थक नजरणा पाठविण्याची गरज नाही."

सुमंग हात जोडून नम्रपणे म्हणाला— 'क्षमा करा महाराज! माझ्या घन्याने आपणाकडे जे पाणी पाठविलं आहे ते नुमते साध पाणी नाही नुकताच आम्हांला एका जशी शिवजिन्हावर संतत अभिषेक करण्यास एक क्षण आडळला ते पाणी अमृतासारखे गोड आहे. म्हणून आमच्या घन्याने ते आपणाकडे पाठविले. आपण ते साधे पाणी समजून फेकून दिलेत, पण

याची किंमत एखाद्या राज्या एवढी ठरल्यास नवल नाही.

सुमंग जे म्हणाला त्यातला पहिला भाग राजाला आवडला, परंतु फुडे हा जे म्हणाला ते ऐकून राजाला राग आला. तो रागाच्या भरात म्हणाला— हे मेळाभर पाणी देऊन वा मिळव राज्य. मी तुम्हाशी आपल्या मुलीचे लग्न करून देईन.”

सुमंगने लवून राजाला नमस्कार केला आणि परत जाऊन आपल्या धम्याला जे घडले ते जसेच्या तसे सांगितले. आपल्या अनुयायाचा शब्द खरा करून दालविण्याची जबाबदारी मिल्ल नायकावर देऊन घडली.

काही दिवसांनी मिल्ल नायकाने राजाकडे एका मनुष्याला पाठविले तो राजाला जाऊन म्हणाला— ‘महाराज! जंगलात महादेवगिरी पर्वताच्या दरीत असलेल्या रानटी डुकरे आहेत त्यांची शिकार करण्यास आमच्या घनाने आपलास आदरपूर्वक बोलाविले आहे.

विजयेंद्र तो निरोप कळल्यावर मिल्लनाच्या वस्तीत गेला. मिल्ल नायकाने राजाच्या स्वागतास एक मोठी मेजवानी दिली. त्या मेजवानीला उत्तमोत्तम गोंड पक्वान्ने वाढण्यात आली होती. मेजवानी संपल्यावर विजयेंद्र थोड्यावर बसून मिल्ल नायक व तिमा खंजरसकांना बरोबर घेऊन रण्य शिकार्यासह महादेवगिरी पर्वताच्या खोऱ्यात निघाला.

मुंबये छाटीत भाट काडीत पुढे जावे लागले. खोऱ्यात पोचल्यात बराच उझीर हाता. हस्तका धम आला, पण तेथे गोचत्यावर त्यांना खमाचे फळ मिळाले तेथे अनेक रानटी डुकरे होती. त्यांची शिकार करण्यात राजा तहाने मुक सवें विसरून गेला. एक बाबलेट्ट डुकराचा दिशाला रावाने त्याला नेम घेऊन बाण सोडला पण तो बाण डुकराच्या छायाला नाही व डुकराकडे लागले.

डुकराचा पाठभाग करीत आवणारा राजा दृष्टीआड होताच मिल्ल नायकाने एक विशेष खुणांचा आवाज काढला व त्याला लागून त्याचे उज्वर पण मिळाले थोड्याच वेळाने तेथे सुमंग आला मिल्ल नायकाने राजा ज्या मार्गाने गेला होता ती दिशा दाखविली, सुमंग पोचण्यापूर्वी राजाने त्या डुकराला ठार केले होते. पण त्याला त्या वेळेस फार तहान लागली होती. बेल-वाताच्या वेळी त्याने जी गोड पक्वान्ने खाल्ली होती त्यामुळेच त्याला शास्त्र तहान लागली ही गोष्ट त्या वेळी राजाच्या लक्षात आली नाही. तहानने जीव कासा-

वीस आला होळ्यासमोर काळोखी आल्यासारखे त्याला भासले. “पाणी! पाणी!” असे ती ओरडू लागला पण शब्द तोडावाट आहोय येत नव्हते एका मोठ्या वगडावर राजा आवडत आला व त्याला वाटले की आपला शवट जवळ आला.

त्याच वेळी सुमंग राजाच्या जवळून पुढे निघून जाऊ लागला, जणू काही त्याने राजाला पाहिलेच नाही. राजाने पण सुमंगला ओळखले नाही. राजा हाक मारून म्हणाला— “कोण रे भावां तू? मला लक्षात आली नाही. तहानने जीव कासा- तहान लागली आहे.”

“माझ्या जवळ आहे पाणी एक पेलाभर, देईन प्यायला पण मला एवढेही काय चालू?” सुमंगने विचारले.

“माझा जीव जातो आहे पाणी दे, तू भायशील ते देईन.” राजाने विनवण्या करीत पाणी मागितले.

सुमंगने करंडी टोपलीतून बांबूचा पेला काढून राजाच्या हातात दिला. राजाने सर्व पाणी गटागटा पिऊन टाकले. त्याला जिवात जीव आल्यासारखे वाटले. नंतर त्याने हातातला पेला पाहिला. आपण असाच पेला पूर्वी कधी पाहिला असावा असे राजाला वाटले. सुमंगकडे पण त्याने बरा न्याहाळून पाहिले. त्याला देखील कांटे तरी पाहल्यासारखे राजाला आठवू लागले.

“तू माझा जीव बांबूविलास यावढे काय वाटेल ते आणून दे.” राजा म्हणाला.

“मला आणखी काही नको, राज्य द्यावे.” सुमंग नम्रते करून म्हणाला.

राजाला तेव्हा पूर्वीची सर्व गोष्ट आठवली व त्याने सुमंगला ओळखले म्हणाला-“तू होय?”

त्यानंतर राजा प्रेमान त्याला भेटला व म्हणाला-“तू म्हणालास ते करून बालविकस, तुला राज्य हवे की माझ्या मुलीशी लग्न करण्यावर? की दोन्ही?”

“महाराज! मला बांपेकी काही एक नको, आपली कृपा असली म्हणून पुरे. आपल्या राज्यात आम्ही सजे सुखी आहो, आपल्या रक्षणाथे वापला जीव आंबाळून टाकावा लागला तरी आम्ही तयार आहो आपण राजकन्येचा विवाह एकाद्या राजकुमाराशी करून द्या.”

राजा सुमंगचा नम्रपणा व राजभक्ती पाहून खूप झाला. त्याने झिळ नायक बाणि सुमंग पोवांना राजधानीत आदरपूर्वक बोलावून त्यांचा सत्कार केला.

खुनी

फार प्राचीन काळी चीन देशात एक शिपी रहात असे तो लाऊन पिऊन मुक्ती होता तो स्वभावाने वितोदी होता तो मधून मधून आपल्या बायकोबरोबर गावात संमत पहात हिंडायला जात असे. असाच एकदा तो शिपी बायकोबरोबर गावात हिंडून गंध्याकाली घरी परत येत होता, तेव्हा त्याला वाटत एक खुजा मनुष्य दिसला. या गिड्डूमल हास्यविनोद करून प्रेक्षकांना हसवीत होता हस्तीबरोबर शिपी व त्याची बायको पण त्यांना खंड पाहून खूप हसले. त्यांना त्याचा खंड त्याचा हसका आवडला की त्यादी त्या गिड्डूमलला रात्री त्याचे आतिथ्य स्वीकार करण्यास विनंती केली व त्याने ती माघ केली.

गिड्डूमलला आपल्या घरी पोचता करून शिपी बाजारात गला व भाजलेली भातळी, रोटी, लिंबू व पांढऱ्या तिळची रेवडी विकत

घेऊन परत आला रात्री तिथं बरोबर अन्नामला बसले.

गिड्डूमल जेवणास बसत असता शिपीच्या बायकोने एक मासा गिड्डूमलला तोडात कावला व त्याचे हांड घेऊन तो मासा खाऊन टाकायला शिपीनी जायत करून सांगितले पण दुर्दैवाने मासाचा एक काटा गिड्डूमलच्या घशात अडकला व तो तत्क्षण गतप्राण झाला.

ते पाहून शिपी घाबरून गेला म्हणाला- ‘हे देवा! हे काय झाले? या विचाराचा जीव आमच्या मुळे गेला, आता काय करायचे?’

झालं ते झालं, आता रडत बसून राहण्यात काय ब्रवी आहे? पुढे काय करायचे याचा विचार करा” शिपीची बायको म्हणाली.

‘सांग, काय करायचे?’ शिपीने विचारले.

“जाच्या अंगावर एक पांचरुण घालून याला उचलून घेऊन जाऊ या. कोणी विचारले तर सांगू आमचा मुलगा आजारी आहे, त्याला वैद्याला दाखवायला घेऊन जातो आहो” बापको म्हणाली.

शिष्याने त्याप्रमाणे त्या गिड्ड्याला एक चावर पांचरुन उचलून घेतले व गललीत आला. त्याची बापको रडत होती, “माझ्या मुलाला देवी आल्या हो, याला आता काय वांचवील? अहो का कोणी वैद्य वांचविणारा?”

देवीचे नाव ऐकून गल्लीतल्या एक वेसील मनुष्य जवळ आला नाही जे जवळ होते

ते दूर पळून गेले तरी एकाने वैद्याचे घर दाखविले

शिष्याने वैद्याच्या दारावर थाप मारली एका निघो बाईने येऊन दारवाजा उघडला शिष्याच्या बापकोने त्या निघो बाईच्या हातावर एक खांदीचे नाणं ठेवले व म्हणाली-“माझ्या मुलाला जयंकर ताप आला आहे. वैद्यबुवांना जाऊन लवकर यायला सांग. जशीर झाला तर जीव वाचयत आहे असे ही सांग ”

तो निरोप घेऊन ती निघो बाई वरच्या मजल्यावर वैद्य झोपला होता तेथे गेली ती संधी साधून शिषी व त्याची बाईको रोपे गिड्ड्याने प्रेत वैद्याच्या घरात शिरून जिव्यात टाकून पसार झाली

निघो बाईने माडीवर जाऊन वैद्यबुवाना ते खांदीचे नाणे दिले व म्हणाली-“त्याची कोणी दीचे आजारी मुलाला घेऊन आले आहेत.” वैद्य खांदीचे नाणे पाहून क्षुब्ध झाला, त्या अन्नदानबरोबर दिवा मुट्या घेतला नाही व घाईघाईने जिना उत्तरू लागला आणि गिड्ड्याच्या प्रताका त्याचा पाप लगला व प्रेत गडगडत खाली येऊन पडले. नैद्याने खाली येऊन पाहिले तो रोगी निश्चेष्ट पडल्या होता

वैद्याला वाटले की कदाचित आपला पाप लागून रोगी खाली जाऊन पडला व त्यामुळेच रोग्याचा जीव गेला असावा. आता काय करावचे वा काळजीत तो पडला. त्याने त्याच्या बामकोला जे व्हल ते जाऊन सांगितले

तेव्हा वैद्याची बापको म्हणाली-“हे प्रेत घरात ठेवणे योग्याचे आहे. सकाळी हे प्रेत आपल्या घरात विसले तर मोठेच संकट जबावर येईल हे प्रेत यत्नीवर नेऊन शेजाऱ्याच्या घरात टाकून दिले की झाले. आपला शेजारी सुलतानाच्या घरातलं सैपाक्यावरचा अधिकारी आहे.

त्याच्या घरी कुची, मांजरी व उदरांची गर्दी आहे ती हे प्रेत खाऊन टाकतील.”

वैद्याला तो सल्ला पसंत पडला दोघांनी ते प्रेत शेजाऱ्याच्या आघारात असा कुचारीन सोडले की ते आघाराच्या भिंतीला टेकून उभे राहले

शेजाऱ्याच्या घरी खाण्यापिण्याच्या वस्तू नेहमी खोरीला जात. त्याला आंबपर्यंत वाटत होते की कुची, मांजरे खाऊन जात असतील, परसात त्यान भिंतीला टेकून एक भाणूस उभा असलेला पाहिला व त्याला वाटले की हीच स्वारी खोरी करीत यहालास सैपाक्यावरचा अधिकारी आहे. असावी, शेजाऱ्याच्या शब्दीवरून उतरून

यंत असावी असा विचार करून त्याने एक काठी घेतली आणि त्या माणसाला झोडपून काढले. ही मनुष्य खाली पडला तरी रागाच्या भरात त्याने त्याला खूप धडविले.

बराच वेळ झाला, पण तो मनुष्य हाकला कुल्ला नाही की रडला बोरडला नाही म्हणून त्याने जवळ जाऊन पाहिले तर ते श्रेतासारखे थाला आढळले.

“अरे गिड्ड्या! मेलो रे मेलो. माझ्या धरी चोरी करून ब माझी एवढे तुकसान करून बीबटी माझाच जीव घ्यायला तयार विसतोस की रे. हे देवा! मानन रे मला

या ब्रकटालून” तो मनुष्य हातातली काठी दूर सेकून डोके धरून जमिनीवर बसला. मंतर त्याने विचार करून ते श्रेत उचलून खांद्यावर घेतले व बाजारात एका दुकानासमोर तळून उभे केले. जवळपास कोणो नाही हे पाहून तो पसार झाला तोपर्यंत जवळी रान सपली होती.

बोड्या वेळाने एक व्यापारी दारू पिऊन शिंपून त्या माजूला आला गिड्ड्याला दुकानासमोर तमा पाहून थाला वाटक की कोणो चोर असावा. तो जोराने ओरडू लागला—“चोर चोर! बाबा, पकडा!” आणि गिड्ड्याच्या श्रेताला जोर-जोराने मात्त लागला.

व्यापाऱ्याच्या आवाज ऐकून चौकीदार धावून आले. दारूध्या एका माणसाला बडवीस असलेला स्थानी पाहिले. तो मनुष्य जमिनीवर तिथच पडलेला होता.

‘तू खून केला आहेस त्या माणसाचा, नळ ठाऱ्यावर!’ असे सांगून चौकी दारांनी त्या गिड्ड्याचे श्रेत उचलून घेतले व व्यापाऱ्याला भेळून पोलीस ठाऱ्यावर गेले.

कोतवालाने सर्वे पचकशी करून खुनी व्यापाऱ्याला न्यायाधिशामोर हजर केले

न्यायाधिशाने व्यापाऱ्याला फाशीची शिक्षा दिली

दुसऱ्या बिवशी व्यापाऱ्याला फाशीची शिक्षा झाल्याची दवंडी पिटविण्यात आली लोकांची गर्दी बधस्थानी जमा झाली व्यापाऱ्याला फाशीच्या फळीवर उभा करून त्याच्या गळ्यात फास अडकविण्यात आला

इतक्यात सुलतानाच्या संपाक्यावरचा अधिकारी धावत येऊन म्हणाला—“बाबा हो थांबा! या गिड्ड्याचा खून माझ्या हातून झाला”

तू याचा खून का केलास?” कोत-वाळाने विचारले.

त्याने रात्री घडलेली गोष्ट सुरवाती-पासून शेवटपर्यंत सांगितली.

ते ऐकून कोतवाल म्हणाला—“हा म्हणतो ते सरे आहे व माने आपला अपराध कबूल केला आहे. सरी याला फाशी द्या.” त्याने शिपाऱ्यांना हुकूम केला.

इतक्यात बीच धावत पुढे आला व म्हणाला—“याच्या मरणाचा कारण खरो-खरी मी आहे” त्याने घडलेली गोष्ट सांगितली कोतवालाने वेद्याला फाशी-दायला शिपाऱ्यांना सांगितले

शिपाई वेद्याला फाशी दायला बघून नेळ लागले, एवढ्यात शिपाी पुढे येऊन

म्हणाला—“हे सर्व खोट आहे याच्या मरणाचा खरा कारण मी आहे.” त्यानंतर त्याने मुरावातीपासून शेवटपर्यंत बघलेले वृत्त सांगितले.

“खरा खुनी हाच आहे, तेव्हा यालाच फांसी द्या” असे कोतवाल म्हणाला.

परंतु पुन्हा एक विज्ज आले तो मेलेल गिड्डा सुलतानाच्या घराचा विदूषक होता. एक दिवस आधी तो निघून गेला आणि परत आला नाही म्हणून सुलतानाने त्याला हुडकून काढण्यासाठी शिपाई पाठविले होते. तेव्हा आपला विदूषक मेल्याचे सुलतानाला कळले आणि हे वंखील कळले की त्याच्या खुनाचा अपराध काय करणारे एका सागून एक तिचे जीवे पुढे आले आहेत. म्हणून सुलतानाने कोतवालाकडे निरोप पाठविला की चौघां खुनी आरोप्यांना व मृत विदूषकाला दरबारात हजर करावे.

हुकमप्रमाणे कोतवालाने सर्वांचा दरबारात हजर केले. चौघांनी जे जे बडले ते खरे खरे सांगितले. सर्वच वृत्त ऐकत असलेला दरबारी न्हावी वीथ गिड्ड्याच्या घेताकडे त्याहाळून पाहून म्हणाला—‘गिड्ड्याच्या वेहात अजून जीव आहे.’

त्याने उबळत आऊन गिड्ड्याचे तोंड उघडले आणि त्याच्या घशात अडकलेले साशाचे दांड चिमट्याने ओढून बाहेर काढले लगेच गिड्डा जोराने शिकला आणि उत्तु तोंड पुसू लागला

बघा तऱ्हेच गिड्डा जिवंत असल्याचे कळल्यावर सर्वांच्या जिवात जीव आला. गिड्ड्याने इतका भार झालला इतकी आदळ आपट त्याच्या शरिराची झाली तरी मेली नाही हे कळल्यावर सर्व चकित होऊन त्याच्याकडे कौतुक करीत पाहू लागले.

चोरांत चोर

भोजपुरचा राजा रणवीरसिंह एक बपाळू राजा होता त्याची प्रजा सुखी होती प्रजेला लागणारे सर्व पदार्थ मिळण्याची व्यवस्था राज्यशासनातर्फे मोठे मोठे भांडारात करण्यात आली होती

परंतु अचानक चोर व लुटेऱ्यांची धाड राज्यावर आली. लुटेरे केव्हा कोणत्या गावात शिरलीय याची कल्पना कोणाला नव्हती त्यांना कसे पकडावे हा एक मोठा प्रश्न राजासमोर उभा होता.

भोजपुरच्या पूर्वेला एक जंगल होते त्याच्या पलीकडे उच्च दोंगर होते हळूहळू लोकांना कळले की त्या डोंगरातल्या वृक्षे काळे तरी चोरांचे ठाणे आहे त्या जंगलाच्या वाटेने येऊन चोर राज्यात शिरत होते.

राजाने राज्यात दबडी पिटली की जो कोणी चोरांना पकडण्यासाठी मदत करील त्याचा भोडें नशिल व जहाजीर जिनी

जाईल, काही साहसी लोकांनी चोरांचा शोध लावण्याचा यत्न करून पाहिला. जंगलाच्या वाटेने त्यांच्या पैकी जो कोणी जाई जिवंत परत येत नसे

एकदा चोरांची टोळी जंगलाच्या वाटेने गावाकडे जाऊ लागली. तेव्हा त्यांना झाडांच्या आड एक तरुण स्त्री राजाच्या शिपायांची एकटी लढत असलेली दिसली चोरांना पाहून राजाचे शिपाई पळून गेले

चोरांनी त्या तरुण बाईला जवळ जाऊन विचारले—“ताई! कोण तुम्ही? ते शिपाई तुम्हाला मारायला का आले होते? आमच्याकडून काही मदत होण्यासारखी असेल तर सांगा आम्ही अवश्य करू”

“तुम्ही कसे अगदी वेळेवर आलात. आज त्यांच्या हाती मला मरण येणार होते. तुमचे श्रुण कसे फिटेल, कळत नाही” ती तरुण स्त्री म्हणाली

“आम्ही एका सोनरी टोळीचे चोर आहोत पण तू कोण?” चोरानी त्या तरुण स्त्रीला विचारला

“तुम्ही कुठरे असाल तर आपण सर्व राजाचे धनू आहो. माझे नाव दुर्गाबाई माझे बाबा राजाच्या फौजेत सैनिक शिक्षण घेत असत त्यांना माझी मोठी वहीण व मी अशा दोघो मुली. मी आपल्या वडिलांजवळ शस्त्रास्त्र विद्या शिकून घेतली आहे. पण माझ्या बहिणीला हे आवडत नाही. तिला बोट्यावर बसण्यात कमी-पणार वाटत असे. ती नेहमी अप्सर सारखी नटून फिरण्यात मूषण घाली. राजाची

दृष्टी एकदा तिच्यावर पडली त्याने एका दामेली माझ्या बहिणीकडे पारविले व अतःपुरात बोलवून मिला तेथेच कैद करून ठेवले तिच्या जागी मी असत तर जीव अक्षपयित म्हणून ती अन्नु खांदखिण्वासाठी लढत जगते पण राजाची बटेकी म्हणून त्याच्या अतःपुरात राहिले नसते राजाचे माझ्या वडिलांशी भांडण झाले व आम्ही राजाचे धनू झालो राजाने राजद्वाराचा अपराध लावून माझ्या वडिलांना हुद्दारा केले त्यांच्याबरोबर मी पण जायचे ठरविले आम्हाला राज्या बाहेर जाण्यास जो अवघो दिला होता तो पुरा झोण्याच्या आत राजाने गुप्तपण मारेकऱ्यांकडून माझ्या वडिलांचा खून करविला. मी स्वतःचा वचाव करून निसटले व अशी प्रतिज्ञा केली आहे की राजाचा खड करून मी पितृहत्या केडीत राजाचे जिपाई माझा पाठनाम कर्णत येथवर आले. ही प्रतिज्ञा कशी पुरी करावयाची हे मला कळत नाही

चोरांना त्या तरुण स्त्रीचा काव आलो व तिच्याबरोबर मी त्यांना सहानुभूती वाटू लागलो

चोर म्हणाले—“आम्ही सर्व प्रकारे तुम्ही मदत करू व तुम्हे रक्षण करू.

परंतु वडिलांच्या खूनबद्दल सूड घेण्याच्या कामी आम्ही काही मदत करू शकणार नाही”

“मला हेवढी मदत पुरे आहे. मी त्याबद्दल तुम्हांला एका गोष्टीची मदत करू शकते राजाच्या खजिन्याची व राजाने काढलेल्या सजे भांडाराची मला माहिती आहे रक्षात बायचे गुप्त मार्ग मी तुम्हांला दाखवीन. सूड घ्यायचा तो मी स्वतःघेईन दुर्गाबाई म्हणाली.

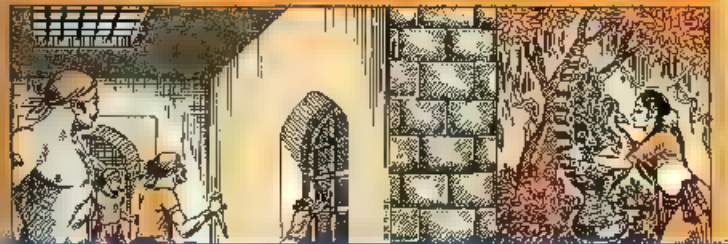
‘तरसम आताच जाऊ या आम्हाला गुप्तमार्ग दाखव.” चोर म्हणाले

दुर्गाबाईने त्यांना पूर्वे कडील साठारात जणूपाचा गुप्तमार्ग दाखवून त्यांना आत पोचविले चोरांनी सर्व भांडारा लुटले व दुर्गाबाईला ते रक्षान होते त्या गुप्तस्थानी बसून गेले दुसऱ्या दिवशी रात्रीपर्यंत ती दोघांच्या टोळीबरोबर त्यांच्या गुहेत राहली आणि सर्वांची ओळख करून

घेतली काळोख पडल्यावर त्यांना पांचवे कडाल भांडाराजवळ धडन गेली. पुर्वच्या भांडाराच्या गुप्तदारावर मोराचे तोंड होते तसेच बांध्या गुप्त दारावर पण होते. ते तोंड फिरवताच दरवाजा उघडत असे दुर्गाबाईने दरवाजा उघडल्यावर सर्व चोर आत शिरले दुर्गाबाईने माहेरून दरवाजा बंद केला आणि निधून गेली

बांध्या वेळाने चोरांना कळले की ते भांडाराच्या चोरदरवाज्याने आत शिरले नसून दुर्गाबाईला धोर उघडण्यासाठी पुष्कळ हाका मारून पाहल्या. पण काही उपयोग झाला नाही.

त्यानंतर दरबारात चोरांना उभे करण्यात आले त्यावेळी राजाच्या बाजूला दुर्गाबाई बसलेली त्यांना दिसली तेव्हा चोरांना कळले की दुर्गाबाई स्वतः राजकन्याच आहे.

एका गावी एक श्रीमंत मनुष्य रहात असे. तो कधी खान खान करीत नसे. बिककू मारवावी म्हणून तो गावाने प्रसिद्ध होला.

एकदा एक मनुष्य त्याच्या घरी आला व खान मागू लागला.

“कुठला राजागारा रे तू ?” त्या श्रीमंताचे त्याला विचारले.

“माव गंधावा, घनी !” तो मनुष्य म्हणाला.

“अकथ्य नाही. कारण मी दान करीत नाही हे त्याच्या गांवाला माहीत आहे.” तो श्रीमंत मनुष्य म्हणाला.

त्याच गावात एक साधारण रहात असे. तो दानदूर म्हणून गावाने प्रसिद्ध होता.

पुढे काही दिवसांनी तो श्रीमंत मनुष्य भरणे पावला. गांवकऱ्यांनी त्याचे तेल गावातल्या रसमाळ्या किनाऱ्याला एक खडू खणूच पुरवले. तो मेला त्यावेळी कोणी शोक प्रगट केला नाही. चांधाराकडे लोकांचे नेत्रही प्रकाशे येत. पण त्याने स्वतःच कोणाचा खान खाण्याचे बंद केले व म्हणाला-“आहे काय माझ्याकडे खायला ?”

गांवच्या पाटलाचे चांधाराला बोलावून विचारले-“काव रे दानदूर म्हणून तू पंचक्रोशीत प्रसिद्ध आहेस आणि आता दान देणे अगदी बंद करून टाकले आहेस, म्हणे ?”

दान करणाऱ्यांनी जो खान तो श्रीमंत मनुष्याचे भला खान देत असे. मी त्याला जपय घेऊन वचन दिले होते की मी केलेला दानधर्म त्याच्या पैश्यामुळे होऊ शकला असे कोणाला सांगणार नाही. मी स्वतः, गरीब आहे.” चांधार म्हणाला.

अर्धवट गोपू

फार पूर्वी कांचीपुरम् येथे कांचनगुप्त नावाचा एक श्रीमंत व्यापारी रहात असे. तो व्यापारात हुशार होताच, तसाच तो प्रामाणिक व सच्चरित्र पण होता म्हणून लोक त्याला मान देत.

त्याला आनंद नावाचा एक मुलगा होता. आनंदपण चांगला स्वभावाचा आणि शांत प्रकृतीचा होता. पण व्यापार करण्यात तो तितकासा हुशार नव्हता वरि बालक असे व सर्वांवर त्याचा विश्वास होता.

आनंद म्हणान्या मोठा झाला, सर्व जबाबदारी त्याच्यावर येऊन पडली. त्याच्या आपाने त्याला पुष्कळ शिकवून व्यापाराची माहिती करून देण्याचा मत्त करून पाहिला पण काही फायदा झाला नाही. व्यापार करणे म्हणजे सोपे नाही मित्रादकाचा विस्वास मिळविला पाहिजे व स्वतःचे नुकसान होऊ देता कामा नये. पैसे मिळविले

पाहिजेत व स्वतःचे नाक देखील रालेल पाहिजे पण आनंदला अशी कल्पना नाही.

म्हणून कांचनगुप्त नेहमी दुःखी राही. त्याला तोंच एकुलता एक मुलगा होता. त्याला व्यापार शिक शोक करता आला नाही तर आपल्या मागून बंधाऱ्याची जबाबदारी स्वतःवर कोण घणार ? त्याला एकच तोंड होती त्याचे लग्न एक चांगलीशी हुशार मुलगी पाहून तिच्याशी त्याने लग्न करून देण्याचे कांचनगुप्तने ठरविले. मुलगी श्रीमंत खापाची व सुस्वरूप असावीच असे देखील नव्हते. पण हुशार असली आणि व्यापारातले सावधळी तिला माहीत असावेत हे आवश्यक होते.

अशा एका तरुण मुलीसाठी कांचनगुप्तने चवकशी सुरू केली. तो व्यापार-

निमित्त जेव जेवे जाई तेथ अशी मुली कोणी आहे का शक्य करी. त्याने आपल्या मित्रमंडळींच्या कानावर ती गोष्ट घाकून ठेवली होती. पण घन व रूप जसे डोळ्याला दिसते तसे गुण व हुशारी दिसत नाही. म्हणून त्याच्या प्रबलाला यश आले नाही

एकदा ती रवर्मानपुर नांवाच्या गावी आठवडाच्या बाजाराला गेली असता एका तेलाच्या दुकानासमोर तांदूळाचे गाठीड घेऊन एक मनुष्य आला व म्हणाला-“चांगले तांदूळ आहेत तांदूळ इतकेच चांगले तेल मापून देणार का?”

“चांगला व्यापार आहे तेलाची किंमत तांदूळाच्या खोपट आहे म्हणून! तांदूळाच्या इतकेच तेल द्यायचे म्हणजे ते फुकटच दिल्यासारखे आहे. असा व्यापार केला की विवाहच निवृत्त की आमचे!” तेलाचा दुकानदार म्हणाला.

त्यावेळी दुसऱ्या एका दुकानास बसलेली एक सोळा वर्षाची मुली म्हणाली-“अहा! इकडे घेऊन या तांदूळ मी माप देते ते गरम तुम्ही तांदूळ आ करी मी ते भरून तेल देईन तुम्हाला”

तांदूळाच्याने ते कन्नड केले. कांचन-गुप्त व इतर लोक ते सर्व पहात उभे होते ती मुली एक मोठे ताट घेऊन आली ताटाचा काढ लहान होता. मुलीने ते ताट देऊन ताट भरून तांदूळ द्यायला सांगितले. गाठीडघातले सर्व तांदूळ दोन ताटे भरून शाले. त्यानंतर मुलीने ते ताट भरून दोनदा तेल त्या तांदूळवाल्याला दिले. तांदूळवाला काही बोलल्याशिवाय निमूटपणे निघून गेला.

अशातडेने हुशारीने व्यापार करणाऱ्या मुलीचे नावगाव विचारून व तिच्या घरची चक्करी करून कांचनगुप्त तिच्या घरी गेला व त्याने आपल्या मुलासाठी त्याच मुलीची विवड केली

भुतांशी मैत्री

एका गांवी रामू नावाचा एक शेतकरी रहात असे त्याला तीन मुलगे होते. त्यातला सर्वात धाकटा बाळू अर्धवट व खुळा होता त्याला न्हमी मुत पाहण्याचा व त्यांच्याशी मैत्री करण्याचा नाश होता रामू एकदा एकाएकी बाजारी पडला मरणापूर्वी त्याने आपल्या दोघां मोठ्या मुलांना बोलावून सांगितले की त्याच्या मारे बाळू काय मागील ते त्याला प्रथम देऊन जे उरले ते आपसात वाटून ज्या नंतर तो बाळूला म्हणाला-“बाळू तू जे मागशील ते द्यायला. मी तुझ्या दोघां भावांना संगून ठेवले आहे ते घेऊन त्यांना मनाचे समाधान मागून घे. सर्व प्राण्यावर दया कर.”

‘बाबा! मृते कोट असतात हो?’ त्याने बापाला विचारले

“ओसाड घरास असतात बाळा!” रामू म्हणाला. बोलतांना त्याला फार वाईट होता त्याला घरात कोणी बोलत

घाटत होते की त्या प्रसंगीवेलील त्याचे भुतासंबंधीचे वेड गलं नाही

रामू वारल्यावर त्याच्या मोठ्या मुलांनी बाळूला बोलावून विचारले-“बाबांच्या इस्टीतले तुला काय द्यावे ते मागून घे”

“सगळी भुतांशी मैत्री करावयाची आहे. त्यांना जे आवडते ते मला द्या,” बाळू म्हणाला

चांच भाऊ बाळूचे ते उत्तर ऐकून खूप शाले व त्याला तिखटाचे एक पोने भरून देत म्हणाले-“भुतांच्या डोळ्यात, हे चूर्ण टाकलेस की ते तुझ्याशी मैत्री करतील.”

बाळू तिखटाचे गाळोडे घेऊन निघाला. वाटेत त्याला एक ओसाड पडके घर दिसले त्या घरात एक दिवा लावलेला होता त्याला घरात कोणी बोलत

असल्याचा व एकाबाईच्या रडण्याचा आवाज ऐकू आला.

बाळूला वाटले की मा घरात नक्कीच भुते आहेत त्याने दाराची कडी बाजविली म्हणाला-“मित्र हो! मी तुमच्याशी मैत्री करायला आलो आहे. दरदारा उघडा” बाळू ओरडून म्हणाला.

आहून येत असलेल्या आवाज बंद झाला. ते चोर होते व एका श्रीमताच्या घरी चोरी करून त्याच्या मुलीला धरून घेऊन तेथे आले होते. ते चोरीचा माल आपसात वांटून घेत होते. एका चोराने पुढे येऊन दार उघडले. चोराना भूत समजून तो म्हणाला-“मित्र हो! मी हे तुमच्यासाठी घेऊन आलो आहे.” असे सांगून तो तिखटाचे गाठोडे सोडू लागला. चोर त्याच्या चारीबाजूला धोळका करून उभे राहले. त्याने तिसर्या सर्वाच्या धोळ्यात कंकले, चोरांचे डोळे फुटले व ते ओरडू लागले.

“लवकर येऊन मेला सोबता हो!”

ही मुलगी ओरडू लागली

बापाने बाळूला गरिब प्राण्यावर दया करायला सांगितले होते. त्याने पुढे जाऊन खांबाला बांधून ठेवल्या त्या मुलीला सोडवले. दोघांनी बघेऊन दाराला कडी लावली व उजाडप्यापूर्वी त्या श्रीमताच्या घरी येऊन पोचले. सर्व मुल मुलीकडून कळल्यावर त्या श्रीमत मनुष्याने आपल्या नोकरीना पाठवून शिपायाना बांलाविले व त्या ओसाड पडक्या घरी जाऊन चोरांना पकडले.

आपल्यावर बाळूने केलेले उपकार आठवून त्या श्रीमत मनुष्याने आपली मुलगी गुणवती हिच्याशी त्याने लग्न करून घ्यावे योजले. आपल्या उपकार कर्पावर मुलीचे पण प्रेम आहे हे कळल्यावर त्याने दोघांचे लग्न करून विरह व बाळूला आपला घर आवई करून ठेवून घेतले.

युवराज कोण?

एका राजाला जुळे मुरणे होते. दोघे म्हणजे सारखे होते परंतु एक रंगाने गीरा व एक काळा होता. राजाने एकाचे नाव अरुणकुमार व दुसऱ्याचे करुणकुमार असे ठेवले. दोघे लहानाचे मोठे होऊ लागले तसतसे ते विद्याभ्यास करू लागले व शस्त्रास्त्र विद्यापण शिकू लागले. दोघांचे परस्परांवर फार प्रेम होते. नेहमी बरोबर रहात, खेळत व हिडत फिरत.

ते मोठे होऊ लागले तेम्हां राजातनोर एक ज्वन उभा राहला, या दोघांपैकी युवराज कोणाला करायचे? शेवटी त्याने मनात एक धूवित बांजली. त्याने दोघा मुलांना बोलाविले व म्हणाला-“तुम्ही दोघे निरनिराळे गावात जाऊन संध्याकाळच्या आठ वाजता पर्यंत मिळवून घेऊन या”

दोघे निरनिराळ्या वाटेने गावात गेले

“वासर रपयांचीच गोष्ट, कोणाच्याने सारखे होते परंतु एक रंगाने गीरा व एक काळा होता.” राजाने एकाचे नाव अरुणकुमार व दुसऱ्याचे करुणकुमार असे ठेवले. दोघे लहानाचे मोठे होऊ लागले तसतसे ते विद्याभ्यास करू लागले व शस्त्रास्त्र विद्यापण शिकू लागले. दोघांचे परस्परांवर फार प्रेम होते. नेहमी बरोबर रहात, खेळत व हिडत फिरत.

“नाही रे! साठ रुपयांवर काम कसे भागेल?” असे सांगून अरुणकुमारने रुपये घेतले नाहीत आणि दुसऱ्या मित्राच्या घरी गेला. त्याच्या जवळ साठ रुपये पण नव्हते. त्याने फिरविकांना जाऊन विचारले कोणी पन्नास, कोणी बीस, कोणी दहा असल्याचे सांगितले. म्हणून अरुणने त्याने त्या सर्वांना शिष्याश्रम देण्यास देखील मार्ग पुढे पाहिले नाही. त्याच्या मित्रांनी त्याचा अपमान केला असे त्याला वाटले. संध्याकाळपर्यंत धावपळ करून देखील त्याच्या हावे होते तितके पैसे मिळाले नाहीत

तेव्हा तो शहर सरकार जेजिन्यास गेला व जेजिन्याच्या अधिकार्याला शहर रुपये घायला सांगितले

'माझ्या जवळ दहाच रुपये आहेत माळक!' जेजिन्याचा अधिकारी म्हणाला.

"तुझे रुपये मला नको आहेत जेजिन्यातून काढून घे." अरुण म्हणाला.

"सरकार स्वारीच्या लेखी हुकमाशिवाय जेजिन्यातली एक पै देखील काढून देता येणार नाही, माळक!" जेजिन्याचा अधिकारी म्हणाला.

अरुण निराश होऊन घरी गेला

संध्याकाळ झाली राजाने दोघां मुलांना बोलावून विचारले—"आणखे का रे शंभर रुपये?"

अरुणने शंभर रुपये आपूण न शकल्याचे सांगून त्याने शंभर रुपये मिळविण्यासाठी काय काय केले हे देखील थोडकपान सांगितले

कृष्णकुमारने शंभर रुपये आपून दिले

"तू हे पैसे कोठून व कसे आणलेस?" राजाने विचारले

'मी आपल्या मित्रांना जाऊन विचारले, देता का? मला काही रुपयांची गरज आहे. जितके असतील तितके द्या. काहीनी दहा दहा रुपये दिले काहीनी पांच पांच व काहीनी दोनदोन तीन तीन व काहीनी एक एक रुपयपण दिला. शंभर रुपये पुरे होताच मी घरी परतलो.'

कृष्णकुमारने आपला अधिकार राज-विण्याचा प्रयत्न केला नाही व जे मिळाले त्यात संतोष मानून काम पुरे केले. कोणाच्या मनाला दुखविले नाही म्हणून गादीला वारस होण्यालाच तोच आहे, असे मनाशी ठरवून राजाने त्यालाच पुढील पद देऊन आपला वारस म्हणून गादीवर बसविण्याचे ठरविले

कृष्णकुमार

एके दिवशी सकाळी कृष्ण सूर्याची व उदय दोघांना जरोवर घेऊन शहरात निघाला तेव्हा त्याला भेटण्यासाठी कोणी आल्याची बातमी द्यापाळाने सांगितला द्यापाळालाबरोबर घेऊन तो मनुष्य कृष्णाकडे म्हणाला— 'प्रभो' मगध देशाचा राजा जरासंध याने वीस हजार राजांना जिकून त्यांना कैदेत टाकले आहे. त्या सर्वांनी मला आपणाकडे आपले गान्हाणे पोवते करण्यास पाठविले आहे.

त्याच वेळी मारव अश्वमेध कोठून तरी येऊन व दत्त म्हणून कृष्णासमोर तमा राहला कृष्णाने तागदाचा बघप्रचारे स्तकार करून त्याला बघायला आसन दिव व येण्याचे कारण विचारले तेव्हा

नगर म्हणाला—"पाडवातोल जेष्ठ वधु युधिष्ठिर याने राज्यप्राप्तीसाठी राजसूय यज्ञ करण्याचे ठरविले आहे त्या यज्ञाला मुख्य अतिथि म्हणून तुलाच बोलाविण्याचे ठरले आहे सर्वे तुला आट पहात आहेत.'

एकीकडे जरासंधान कैद केल्या राजानी त्याला त्याचे पक्ष करणामाठी बोलाविले होते तर दुसरी कडून युधिष्ठिराने जारंभि-लेल्या राजसूय यज्ञास मुख्य अतिथि म्हणून येण्यास पाठवांच्या वतीने निरोप घेऊन स्वतः मारव शाला होना कृष्ण विचाराने पडला

"या दोन्ही पैकी कोणाच्या बोलावण्याला मान द्यावा? दोघांना संतुष्ट करणे आवश्यक आहे त्याने उद्धवाचा सल्ला घेतला,

“जरासंधाचे पारिपत्य करण्यासाठी काही तरी निगळी व्यवस्था करण्याची गरज नाही कारण राजसूय यज्ञासाठी दिग्विजय हा केलाच पाहिजे तेव्हा जरासंधाचे पारिपत्य करणे हे राजसूय यज्ञाला आवश्यक असेल एक काम आहे म्हणून राजसूय यज्ञाला जाण अधिक श्रेयस्कर.” असा उद्भवाने सल्ला दिला.

उद्भवाने कुष्णाला या संदर्भात आणखी एक गोष्ट सांगितली. जरासंधाची बरोबरी करू नये म्हणून राजसूय यज्ञाला जाण अधिक श्रेयस्कर असेल असा उद्भवाने सल्ला दिला.

उद्भवाना सल्ला कुष्णाला पसंत पडला. त्याने बलरामाची परवानगी घेऊन अंत पुरातील मित्रपासह इंद्रप्रस्थाकडे प्रस्थान करण्यासाठी दारकला बोलावून सर्व तयारी करण्यास सांगितले. चतुरंग सैन्य सज्ज झाले. क्विथिणी सैन्यासोबत आदिक राण्या पाठविले व नून निघाल्या. निषण्णापूर्वी कुष्ण नार-इला निरोप देऊन इलाला म्हणाला ‘तू सर्व राजांना जाऊन सांग की मी त्यांच्या राक्षसांची जबाबदारी स्वतःवर घेतली आहे त्यांनी निघण्याचे कारण नाही मी जरासंधांना बंध करून त्यांना कैदेतून सोडवीन’

कुष्ण देव असल्याची वावरी कळताच युधिष्ठिर त्याला सामोरा येऊन व शपथ घेऊन परस्परांना भेटले. कुष्ण पुनः कुंडवांना वषट् प्रमाणे भेटला त्याच्या स्वागतार्थी तोरणे बांधण्यात आली होती प्रजने रुद्राच्या दोन्ही बाजूला असे राहून कुष्णावर घुलपुलई केले. कुष्णाच्या आभयाने सर्व इंद्रप्रस्थ नगराला एक नवीन मोठा आली होती.

युधिष्ठिराच्या महालात कुष्णाने प्रवेश केला व प्रथम कुन्तीमातेला नमस्कार केला कुन्तीच्या सर्व सुनंती कुष्णाला नमस्कार करून आशीर्वाद घेतल्या.

कुष्ण कुंडवांना आणत, सल्ला व बंध होता. कुष्णार्जुनाचे मुख्य तर लोकप्रसिद्धच होते. अर्जुनाने सांडववन जाळले तेव्हा स्वतः अर्जुनाने त्याचे सारथ्य केले होते त्याला त्याने दिल्या रथ, घोडे व अस्त्र आणा दिसा होता. नवामुरांना लागून मद्य मत्ता रचली होती. म्हणून युधिष्ठिराने आग्रह करून कुष्णाला बाळाविष होते व कुष्ण त्याप्रमाणे आला युधिष्ठिराने खास दरवार बांधून कुष्णाचा सत्कार केला व राजसूय यज्ञ करण्याचे योजने असल्याचे वृत्त लागून त्यालाच सर्व कार्याचे आधिपत्य सण्यास विनंती केली.

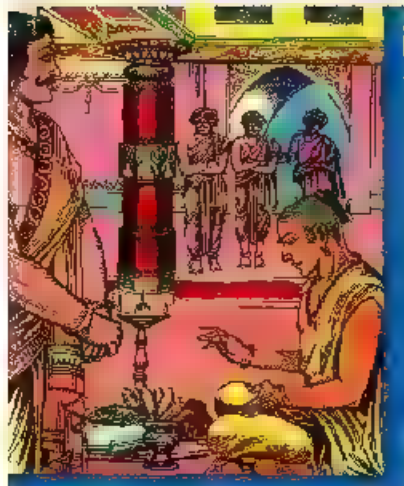
कुष्णाने युधिष्ठिराचे अभिनंदन केले व म्हणाला—‘तू राजसूय यज्ञ कार्यभारास हे योग्यच आहे. दिग्विजय करण्यासाठी तू आपल्या सार भांडवांना चार दिशांना पाठव. ते सर्वकर दिग्विजय करून परत येतील’

ते ऐकून युधिष्ठिराच्या मनाचे समाधान झाले त्याने कुष्णाच्या सत्काराप्रमाणे आपल्या चौघा भांडवांना दिग्विजयासाठी पाठविले सहदेव दक्षिणेकडे, नकुल पश्चिमेकडे, अर्जुन उत्तरेकडे व भीम पूर्वकडे निघाले. त्यांनी आपापशी कामगिरी चोस

बजावली व दिग्विजय करून व आपाप धने एकत्र करून इंद्रप्रस्थ नगरीत परत आले. सर्व राजांना पांडवांना जिकले, उरला फक्त जरासंध ते कळल्यावर युधिष्ठिर काळजीत पडला तेव्हा कुष्ण म्हणाला—“जरासंधाचे पराभवा करण्याचे काम करणे थार पडेल हे मला उद्भवाने सांगितले आहे मी त्या कामाची जबाबदारी स्वतःवर घेतो.” त्यानंतर कुष्ण भीमार्जुनांना बरोबर घेऊन जरासंधाची राजधानी विरिजपूर येथे गेला तेथे तिथे ब्राह्मण रूप घेऊन गेले. जरासंध निव्यनिवमितरणे ब्राह्मणाची पूजा करीत बसे. तो त्या दिवशी ब्राह्मणाची

पूजा करण्यात निमग्न असता तिथि त्याला जाऊन म्हणाले - "आम्ही दूर वेगाचे राहणारे आहो, आम्हांला इच्छित दान द्यावे"

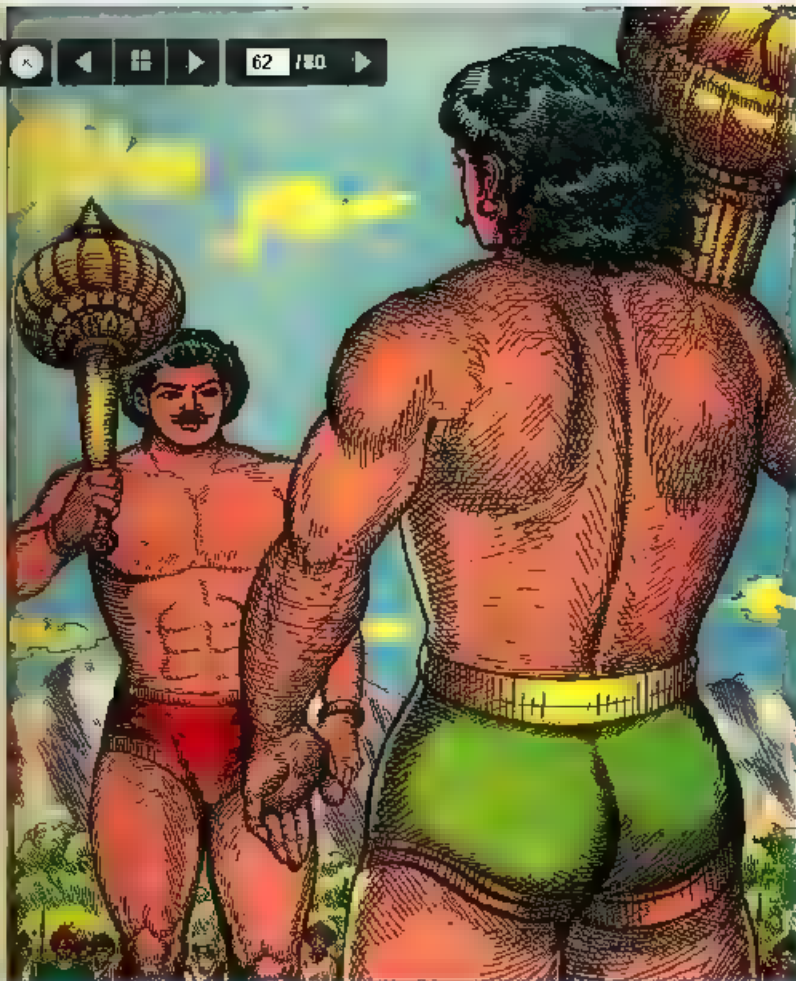
जरासंधाने लक्षपूर्वक एकदा त्यांच्या कडे पाहिले. त्यांचे चेहरे व आवाज ओळखीचे आसले. त्याने त्यांच्या बोंटाकडे पाहिले. धनुष्य बाण धरल्याचे वण स्पष्ट दिसत होते. आश्चर्य बेश चारण केल्याने ते क्षणिक आहते हे त्याने ओळखले तरी इच्छित दान देण्याचे मनाशी ठरवून तो म्हणाला - "काय पाहिजे वापल्याला?"

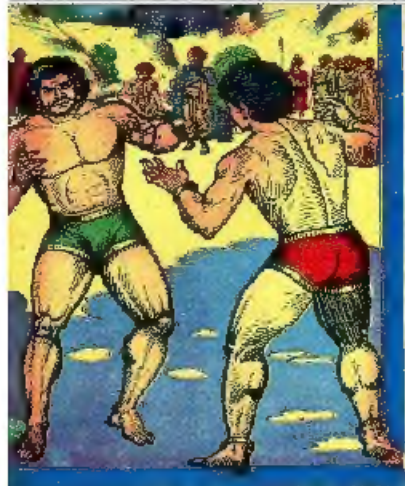
तुझ्याशी द्वंद्वयुद्ध करण्याची इच्छा आहे, आम्हाला आपली काही नको. हा

भीम व हा त्याचा धाकटा भाऊ अर्जुन. मी तुझा मृत कृष्ण." कृष्ण म्हणाला

ते ऐकून जरासंध धोडासा बेफिकरपणे हसला व म्हणाला - 'अस्य' मी द्वंद्व युद्धाला तयार आहे. पण तुझ्याशी नाही कारण मी अश्रुदेवर स्वारी करायला आलो तेव्हा मी पळून दारकेला गेल्या. तू वितरा व पळवटा आहेत तुझ्याशी युद्धाला मी तयार नाही अर्जुनाशी पण मी युद्ध करण्यात नाही. कारण हा माझ्याकडून सर्व बावनीस लहान आहे. एकदा भीम माझ्याशी द्वंद्व युद्ध करण्यास मला योग्य दिसतो. मी त्याच्याशी द्वंद्वयुद्धास तयार आहे"

जरासंधाने एक मोठी शका भीमाला दिली व स्वतः तशीच एक मोठी शका घेतली. कृष्ण व अर्जुन दोघांबरोबर ते नभरावाहेर एका मैदानात गेले. तेथे भीम व जरासंध यांचे मदायुद्ध सुरू झाले परस्परद्वार प्रहार करत ते परस्परघाती केलेल्या प्रहारापासून स्वतःचा बचाव करू लागले. दोघांचे ते युद्ध म्हणजे बोधा हत्तीचेच द्वंद्व युद्ध होते शेवटी दोघांच्या हातातून मदा तुटल्या नेहून दोघांचे मुष्टियुद्ध सुरू झाले

जरासंधाच्या जन्माच्या वेळची गोष्ट कुणाला त्यावेळी आठवली. तो जन्मला तेव्हा त्याच्या शरिराचे दोन तुकडे वर-पासून खालपर्यंत होते. जरा नामक राक्षसिणीने ते जोडले. म्हणून त्या वास्तवाचे नाव जरासंध पडले ही गोष्ट कुणाला माहीत होती. म्हणून जरासंधाला उभा चिरून ठार करणे शक्य आहे असा विचार करून कुणाने भीमाला ती गोष्ट कळविण्यासाठी वनवाची एक कावी घेऊन तिचे दोन तुकडे केले व उजव्या हातातला तुकडा डाव्या बाजूला, व डाव्या हातातला उजव्या बाजूला टाकला भीमाला त्याचा

Fullscreen

127

X

◀

⌂

▶

64 / 80

अर्थ बरोबर कळला. त्याने जरासंधाला खाली पाडले व त्याचा एक पाय आपल्या पायाखाली दाखून ठेवून एक पाय हाताने धरून जरासंधाला उभा चिरून टाकला.

भीमाचे हे कृत्य अर्थातच रक्षासीध होते. पण कुणाने कर्तव्य म्हणून भीमाकडून ते करविले हे कळल्यावर कोणी काही बोलले नाही. उलट सर्वांनी भीमाचे अभिनंदनच केले.

जरासंधाचा वध झाल्यावर कुणाने त्याचा मुलगा सहदेव याला राज्याभिषेक करून मगधच्या गांधीवर बसविले आणि सर्व राजांना कैदेतून मुक्त केले. कुणाच्या आज्ञेने सहदेवाने सर्व राजांची क्षमा मागून त्यांचा यथोचित सत्कार केला व त्यांना नजरणे देऊन निरोप दिला.

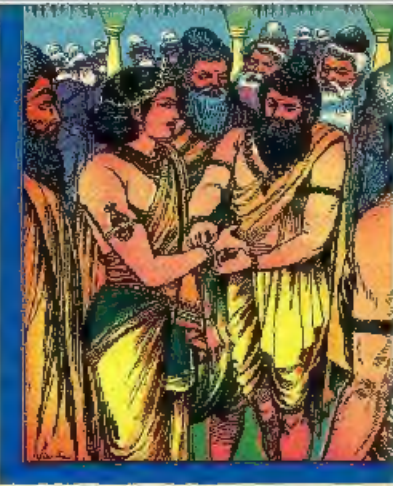
त्यानंतर कुण भीमार्जुनांसह इंद्रप्रस्थ येथे परत आला आणि जरासंधाच्या वधाची गोष्ट युधिष्ठिराला सांगितली. कुणाने युधिष्ठिराच्या हिताच्या दृष्टीनेच जरासंधाचा वध करविला होता. म्हणून युधिष्ठिराने कुणाचे आभार मानून आपल्या मनातला आनंद प्रगट केला.

त्यानंतर युधिष्ठिराने राजसूय यज्ञ आरंभ केला. या यज्ञाला कृष्णद्वैपायन,

भरद्वाज, वसिष्ठ, विश्वामित्र आदिक ऋषी हजर होते. या यज्ञात उपस्थित राहण्यास युधिष्ठिराने भीष्म, वृत्रराष्ट्र, कौरव, द्रोण, कृप, विदुर इत्यादिकांस आमंत्रणे पाठविली होती. असंख्य राजा व चतुर्वर्ण व बाल्यमातले लोक उपस्थित होते.

सोन्याचा फाळ लावून यज्ञभूमि नांगरून यज्ञवेदिका तयार करण्यात आली. वैदिक पद्धतीने युधिष्ठिराला यज्ञ दीक्षा देण्यात आली. राजसूय यज्ञ भोठ्या भाटामाटाने पुरा झाला. युधिष्ठिराने सर्व अतिथि पाहुण्यांचा सत्कार करण्यासाठी एक दिवस निश्चित केला. सर्वाना एकत्र बोलावून युधिष्ठिर म्हणाला—“कृपा करून आपणच मला सांगावे की मी कोणाची पूजा सर्व प्रथम करावी.”

या प्रश्नाचे उत्तर कोण देणार? कोणीच बोलला नाही. कारण लहान कोण व मोर कोण हे कोण सांगणार. ससे वदले तर कोणाला राम येण्याची शक्यता होती. अशाप्रसंगी सहदेव उभा राहून म्हणाला—“यात विचार करण्यात वेळ घालविण्याचे कारणच काय? श्रीकृष्ण अन्नपूजेस पात्र आहे. त्याची पूजा करण्याचा अर्थ सर्व जडचेतन पदार्थांची पूजा आहे.”

सहदेव जे म्हणाला त्याला इतरांनी होकार दिला. युधिष्ठिराने त्याप्रमाणे श्रीकृष्णाचे पाय धुवून त्याला देशमी वस्त्र व आभूषण दिले. इतर सर्व राजांची कुणाला नमस्कार केला.

परंतु दमयोद्याचा मुलगा शिशुपाल वाला हे सर्व पसंत पडले नाही. तो तावातावाने उभा राहून तोंडाला जे आले ते बोलू लागला—“लहान पोरबय सहदेवाचे! तो जे बोलला ते ऐकून सर्वांनी गंदी बैलासारखी मजल डोलाविलीत हे मला बिलकुल पसंत नाही. या सभेत इतके सपत्नी ऋषी मुनी हजर असता त्यांना बगळून एका गवळ्याची

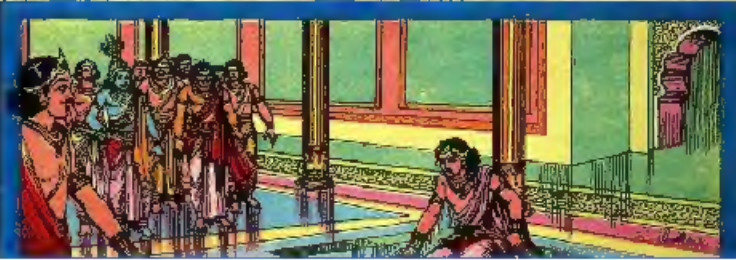
बांदोबा

अप्रपूजा करणे बरोबर झाले का? ययातीने बाप दिला आहे या यदुवंशियांना.”

यावर कृष्ण काहीच बोलला नाही. जणू काही विशेष असे काही घडलेच नाही असे त्याने दर्शविले. परंतु काही लोकांना शिशुपालाचा तो प्रलाप आवडला नाही व ते कान बंद करून तेथून निघून गेले. काही लोक शिशुपालाला मारायला धावले. कृष्णाने सर्वांना बाजूला व्हायला सांगितले व सुदर्शन चक्र सोडून शिशुपालाचा वध केला. शिशुपालाच्या बाजूचे लोक धावतून पळून गेले.

युधिष्ठिराने ब्राह्मणांना दानवर्ष करून निरोप दिला. नंतर राजसूय यज्ञाला हजर झालेल्या सर्व लहान धोर राजांना त्यांच्या दुर्योधनाप्रमाणे नजराने देऊन निरोप दिला. युधिष्ठिराच्या आज्ञेनुसार मान देऊन कृष्ण इंद्रप्रस्थ नगरीचे काही दिवस राहला.

पांडवांचा वाढता मानमरातब व कीर्ती पाहून दुर्योधनाला हेवा वाटू लागला. कारण त्याने स्वतःच्या बोलघांनी युधिष्ठिराचे ते वैभव पाहिले होते. मयासुराने मयसभा रचली होती. त्या सभेत अनेक राजांनी पांडवांची सेवा केली होती. ज्या सभेत कृष्णाचा सत्कार झाला त्याच सभेत दुर्योधनाला अपमान झाल्याने खाली पहावे लागले होते. एका जागी पाणी वाहणे की जमीन आहे हे देखील कळत नव्हते. जमीन समजून दुर्योधनाने पाय ठेवल्याबरोबर तो पाण्यात पडला. जेथे पाणी भासले तेथे धोतर बर करून दुर्योधन चालू लागला. ते पाहून कृष्ण हंसला. द्रौपदी आदिक पांडवस्त्रियापण हसल्या. युधिष्ठिराने हसणाऱ्यांना आदरण्याचा प्रयत्न केला. पण कोणी त्याच्या बोलण्याकडे लक्ष दिले नाही. अशातच ते अपमानाने जळजळत दुर्योधन हस्तिनापूरला धरत आला.

अरण्यपुराण

[३१]

लालकुर्मांची झालेल्या मुद्याला ने एकूने मरण झाल्याला एक वर्ष होऊन गेले होते. मौवलीचे वय १७ पुरे होत आले होते. वयाच्या मानाने त्याची शारीरगुण खूब व बांधा बळकट होते. जोराने उडवा मारीत पळणाऱ्या हरणांना धावत जाऊन ती सहज पकडून ठार करीत असे. जंगलातले इतर प्राणी त्याला पाहून दुरूनच त्याची नजर चुकवून निघून जात.

शिशिर ऋतु संपून वसंत ऋतु सुरू व्हायचे दिवस होते. वेणगंगेच्या काठी एका उंच टेकडीवर काळा वाघ व मौवली जोळत पवले होते.

“हे वर्षे संपत आले व नवे सुरू होणार आहे. नवीन गाणी म्हणायची वेळ येऊ लागली आहे. जंगलात नवीन चैतन्य आले

आहे.” असे म्हणत उघड्या हवेत नित पडून काळा वाघ पाय हलवू लागला.

“हे काय आरंभले आहेस रे आज तू? आपण दोघे या जंगलाचे राजे आहो. लाय नाही पाटत का मुला?” मौवलीने काळ्या वाघाला विचारले.

काळा वाघ बरळ बसून म्हणाला—“मी म्हटले की नवीन गाणी म्हणायचा काळ आला आहे.”

“होय, होय! तुम्ही सर्वे मला एकदा सोडून निघून जाणार. मेल्या वर्षी हत्तीला असं आणायला सांगितले तर तो दोन दिवसांवा परतला. उड्या मारीत बांदण्या रचिले पुसता नव्हतं होता. मी सर्वे पहात होतो.” मौवली म्हणाला.

“नवीन गाण्यांचा काळ असाच असतो रे बावा!” काळा वाघ म्हणाला.

वसंत ऋतूच्या आगमनाने निसर्गाचे रंग पालटले होते. जंगलांतल्या प्राण्यांना एक नवीन उत्सह व जोष एकाएकी अंगात चढल्याचा वास होऊ लागला. त्यांच्या आवाजात बदल झाला. सामान्यपणे या काळात मौवलीपणे लवकर उठून जंगलात कित्येक मैल नुसताच पडले.

पण यंदा त्याला थोडदेखील उत्साह वाटला नाही. त्याला खाल्लेले पचत नव्हते. त्याला मनातल्या मनात कावल्यासारखे काही तरी उणीव असल्यासारखे वाटू लागले. त्याच्या अंगात आजाराची चिन्हे नव्हती. मग त्याच्या मनाची अशी

स्थिती को बरे झाली? इतर प्राणी सुद्धा असे विचित्र पणे वागत होते जणू काही सर्वांची होकीच फिरली होती.

वसंत ऋतूत तरुण लांडगे गर्दीतून दूर एकांतात भांडत हे मौवलीला माहीत होते. हे माहीत असून त्याने दोघां भांडणाऱ्या लांडगांच्या मध्ये पडून त्याने भांडण मिटविण्याचा प्रयत्न केला. त्या दोघांनी मौवलीला बाजूला ढकलले व पुन्हा भांडू लागले.

मौवलीला राग आला. त्याने रागात दात धोड चावून खंजीर उपसला त्या दोघांना ठार करायचे वाटले त्याला. पण त्याला तो दुबळे पणा वाटला. म्हणून त्याने खंजीर पुन्हा म्यानेत ठेवून दिला.

“मी विष खाल्ले आहे का? आज-पर्यंत मला कोणी लांडग्याने असे बाजूला ढकलण्याची हिंमत साधलेली नाही. या दोघांनी कसे सहजी ढकलले. माझ्या अंगातली सर्व शक्ति अशी लयास कशी काय गेली? बाता मी मरणावर!” मौवलीला वाटले. तो हुताश होऊन खाली बसला.

त्याने त्या दिवशी संध्याकाळी एक शिकार वरून आणली. परंतु खाण्याची इच्छा नव्हती त्याला. राजी दुधासारखे

खण्ड चादण पडले होते. जंगलात बहुकड रंगाला माण्याचा किंवा भांडणांचा आवाज येऊ येत होता. अशा चादण्यांमधील त्याला पळानेसे वाटे व तो पळत पण असे. म्हणून जोराने गाणे म्हणत जंगलातून उत्तरेकडे तो वावत निघाला. तो उडवा मारीत बोंगराच्या टोकाला जाऊन पोचला.

तेथे एका ओढ्याच्या काठी खडकाला टेकून बसला. त्याला आज काहीच आवडत नव्हते. त्याला वाटू लागले, नक्कीच आपण विष तर खाल्ले नसेल.

असा सीत आणि मरण दोन्हीच्या विचाराने त्याचे मन घेरले. या ओढ्यात

आपले प्रेत तरंगत राहणार. त्याने विचार केला जंगलाच्या मध्य भागाच्या टेकडीवर आपल्याला मरण आले तर एकूच्या देहाचे रक्षण झाले तसे आपल्या देहाच्या रक्षणाची काळजी काळा वाघ वाहील.

त्याच्या डोळ्यावाटे एक दीप येऊन गालावरून पसरत खाली पाण्यात पडले. पण तेवढ्याने त्याला डोके थोडे हलके झाल्यासारखे वाटले. मरताना एकूने सांगितले होते ते त्याला आता आठवले.

“तू मनुष्यात जाऊन रहा.” एकू म्हणाला होता. तो असे देखील म्हणाला होता— “मरायला कोडे निघालास?” आणि मी

म्हटले होते त्याला—“चल चल! मी या जंगलाचा राजा आहे!”

त्याच वेळी उंच गवतात उभी एक रानटी म्हस ओरडली—“मनुष्य!”

तिच्या अवळख उमा असलेला म्हसोबा म्हणाला—“नाही ग! तियोनीच्या कळपातला तो लांडगा आहे अंगावर केस नसलेला.” म्हसोबाने ते वाक्य मोसवीला छान ऐकू आले व त्याचा राग पण आला. त्याने रागातरांगत गवतातून धुंडे जास्त आपल्या कटघारीने एक वार केला म्हसोबाच्या अंगावर.” म्हसोबा कळवळून जमिनीवर पडला व तडकडू लागला. तेव्हा मोसलीने कटघार त्याच्या अंगातून काढून त्याला उभा केला व थोडेसे हसून म्हणाला—“तियोनी कळपातला दिन केसांचा लांडगा आहे ना मी? एकदा मी तुला पिटाळले होते, तुझ्या पाठीवर बसून!”

“तू! लांडगा! गरीब जनांपरंपा पिटाळण्यात पटाईत आहेस. वरा शिकारी

असतास वर सोपासारखा सरपटत येऊन एका बाई (मादी)च्या समोर माझा जपमान केला नसतास.” म्हसोबा म्हणाला.

“म्हसोबा ह्या सर्व प्रवेश, हे पहा, मला तू वाटतो. या बाजूला कोठे माणसांचा कळप किंवा बस्ती आहे का?” मोसलीने विचारले.

“उत्तरेकडे जा. ही दलदल पार करून पलीकडे गेलास म्हणजे एक गाव दिसेल.” म्हसोबा म्हणाला.

मोसली त्याप्रमाणे तो दलदलीचा प्रदेश ओलांडून एका मोठ्या मैदानात आला. त्याला वुळने दिव्याची ज्योत दिसली. लालकूल! त्याला मनुष्यांच्या वस्तीची कल्पना होती. ते ‘लालकूल’ त्याला जणू काही आपल्याकडे बोलावीत होते.

‘मनुष्यांच्या बस्तीत काही फरक झाला आहे का’, पाहू या तर, असा विचार करीत तो पुढे निघाळा.

रुपनेली बौद्ध मंदिर अमरावती येथे २००० वर्षांपूर्वी एका राजाने बांधले. हे देऊळ बांधायला कोट्यवधी बिटा लागल्या. याच्या पायात होनाच्या व चांदीच्या बिटा असलेल्या असल्या होत्या प्रत्ये बांधतात. बांधी उंची १५० फूट आहे. देवाच्या जवळच्या वेळी भक्त वर चढून जातात.

